אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא

וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השיל רייזמן ז"ל, נלב"ע י' בטבת תשס"ט, ת.נ.צ.ב.ה.

בענין

קדימויות בצדקה

לזכות ולעילוי נשמת

האי גברא יקירא, מוקיר ודחיל רבנן, והוא ניהו צורבא מרבנן
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, בצניעות וענוה חן
הר"ר **שרגא פייבל** בן הר"ר **צבי הערש קנול** ז"ל
ראש מוסדות שירת דבורה, תל אביב
ומפעל הטור השלם
זכה להרבות תורת חיים ואהבת חסד ולקרב לבבות לאביהם שבשמים
לאלפים ורבבות, עשרות רבות בשנים

נלב"ע כ"א שבט תשע"ב

☆ ☆ ☆

ת.נ.צ.ב.ה.

שנת ה'תשע"ב • **רביעית** • **שיעור קצב**

קדימויות בצדקה

א. מצינו בדברי חז״ל כמה הוראות בדבר סדרי קדימויות במתן צדקה:
״כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן - **התָּאֵב** [נצרך] תָּאֵב, **קודם**״ • ״בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ - **עניי עירך קודמים** לעניי עיר אחרת״ • ״**קרובו** קודם לכל אדם״.

ב. יחד עם זאת, ״**פיקוח נפש** דוחה כל התורה״, וכן ״**פדיון שבויים** מצוה רבה הוא״, וידועים דברי חז״ל כי ״**תלמוד תורה** כנגד כולם״.
ומעתה יש לברר מהו סדר העדיפויות בנתינת צדקה, ומה קודם.

ג. ועוד אמרו: ״אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל עֵת, זה **הזן בניו ובנותיו שהם קטנים**״, וצ״ב האם פרנסת בניו קודמת למתן צדקה לעניים.

ד. תנן: ״האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה, והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השבי. כהן קודם ללוי, לוי לישראל, ממזר ת״ח קודם לכהן גדול עם הארץ״, וצ״ב האם סדר קדימויות זה נאמר גם בצדקה.

ה. מדברי הגמרא ״כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב בעולם״, למדו כי ״לא יתן אדם **כל צדקותיו לעני אחד בלבד**״. וצ״ב האם **באופן חד פעמי** יש היתר, ומה הדין כאשר העני הוא **קרובו**.

ו. הרגיל לתת לעני אחד, האם רשאי לשנות ממנהגו ולתת לעני אחר [דין ״מכירי כהונה״ בצדקה״].

ז. ספקות בסדר קדימויות בנתינת צדקה:
תרומה **לבנין בית כנסת** או תמיכה בתלמוד תורה • **הכנסת כלה** או **תמיכה בישיבות** • צדקה לתלמוד תורת **תינוקות של בית רבן** או תמיכה בת״ח גדולים • בנין ישיבה ללמד תשב״ר או **מקוה טהרה**.

ח. סיכום סדרי העדיפויות במתן צדקה.

דברים פרק טו פרשת ראה

(ז) כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן: (ח) כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ: (ט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא: (י) נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹקֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ: (יא) כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ:

רש"י

(ז) כי יהיה בך אביון, התאב תאב קודם: **מאחד אחיך,** אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך: **שעריך,** עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת: **לא תאמץ,** יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר ולא תקפוץ: **מאחיך האביון,** אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: **(ח) פתח תפתח,** אפילו כמה פעמים: **כי פתח תפתח,** הרי כי משמש בלשון אלא: **והעבט תעביטנו,** אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה: **די מחסורו,** ואי אתה מצווה להעשירו: **אשר יחסר לו,** אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: **לו,** זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו: **(י) נתון תתן לו,** אפילו מאה פעמים: **לו,** בינו ובינך: **כי בגלל הדבר,** אפילו אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: **(יא) על כן,** מפני כן: **לאמר,** עצה לטובתך אני משיאך: **לאחיך לעניך,** לאיזה אח לעני. לעניך ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל ענייך בשני יודי"ן שני עניים:

הדר פרק ששי עירובין סג.

עין משפט נר מצוה

ח א טור יו"ד סי' רמב:
ט ב ג ד טוש"ע שם סעיף ד בהג"ה:

הגהות הב"ח

(ה) שם כהן לדוד וכו' לדוד הוא דהוה כהן לכולי עלמא לא הוה כהן אלא שהיה: (ו) רש"י ד"ה

היאירי קיים כאן בזמן שאין עירא היאירי קיים אמר רבי אבא בר זבדא[ז] כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר[ז] עירא היאירי היה כהן לדוד (ה) לדוד הוא דהוה כהן לכו"ע לא אלא שהיה משגר לו מתנותיו וכתיב בתריה[ח] ויהי רעב בימי דוד ר' אליעזר[י] אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר[ט] ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' אע"ג דאמר להו לאחי אבא צוה ואותי לא צוה אפ"ה איענש דכתיב[י] ולפני אלעזר הכהן יעמד[ט] ולא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע א"ר לוי כל דמותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא

כבוד למשה דכתיב אשר לוה ה' את משה והורה הלכות גיעול אף את הזהב: איענש. לירד מגדולה שפסקו לו מקמי הכי: דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו. שהיה עתיד יהושע להיות צריך לישאל דבר הלכה מאלעזר: ולא אשכחן. לאחר מיתת משה דאיצטריך ליה יהושע לאלעזר לשאול לו כלום: מותיב. משיב דבר מורה הלכה: לשאול. למיתה: בלא. ראוים הם לכך דהוי ליה כמורה הלכה:

תורה אור השלם

ז) וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד: [שמואל ב כ, כו]
ח) וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי יְיָ: [שמואל ב כא, א]
ט) וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: [במדבר לא, כא]

מסכת פאה פ"א מ"א - גמרא שבת, קכ"ז ע"א

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר. הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרְאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה:

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן. כִּבּוּד אָב וָאֵם. וּגְמִילוּת חֲסָדִים. וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ. שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים. וּבִקּוּר חוֹלִים. וְהַכְנָסַת כַּלָּה. וּלְוָיַת הַמֵּת. וְעִיּוּן תְּפִלָּה. וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ. וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

ח: השותפין פרק ראשון בבא בתרא

עין משפט נר מצוה

ע א ב ג מיי' פ"ח מהל' מתנות עניים הל' י סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנ סעיף ג:
עא ד ה מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעיף ד:

הגהות וציונים

א] כ"ה בע"י: ב] במשנה דשקלים איתא על הציבור כממין פחות משנים: ג] גירסת רש"י ותוס' במפני שהוא כדיני ממונות, וכ"ה בכת"י (דמ"ס, עיי"ש עוד): ד] ובילקוט ליתא וכן בע"י ליתא (גליון): ה] נ"א להתם (גליון): ו] (בשאלתות פרשה תשא איתא יובנן אמר מאי דכתיב ואיזבי בצאת השמש בגבורתו אלו גבאי צדקה ופרנסי העיר) (גליון):

פדיון שבוים מצוה רבה. והא דאמר נפרק בני העיר (מגילה דף כו.) אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבוים שאני מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני: **ומתחלקת** בג' מפני שהוא כדיני ממונות. ול"מ מהאי טעמא נמי תהא נגבית בג' ופר"ת לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן: **ולשנות'** לכל מה שירצו. נראה לר"ת דיכולים לשנותו אף לדבר הרשות אע"ג דאמרינן בערכין בפ"ק (דף ו: ושם) האי מאן דלאב שרגא לבי כנישתא אסור לשנותה לדבר הרשות ואמר נמי התם האומר סלעה זו לצדקה עד שלא באה ליד הגבאי מותר לשנותה משבאה ליד הגבאי אסור לשנותה (ד) לדבר הרשות הכא שבני העיר מתנים אותה שאני לפיכך מותר לשנותה אפילו לדבר הרשות ואפילו באה ליד הגבאי וכן היה ר"ת נוהג לתת מעות הקופה לשומרי העיר לפי שעל דעת בני העיר נותנים אותם: **כי הא**

פדיון שבוים מצוה רבה היא אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבוים מצוה רבה היא א"ל דכתיב[א] והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו חרב קשה ממות[ב] אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא אי בעית אימא סברא האי קא מינוול והאי לא קא מינוול ואבע"א קרא[ב] יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב (א) איבעית אימא סברא האי קא מצטער והאי לא קא מצטער איבעית אימא קרא[ג] טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי [קשה מכולם[ו]] דכולהו איתנהו ביה:

שבי כולהו איתנהו ביה. שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו אם למות [אם להרג[ו]] אם לרעב: מפני שהיא כדיני ממונות. לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלים התלויין בו[ט]: שגבויה והחזקה שוה. בכל יום מדי יום ביום[ח] כדקתני לקמיה לפיכך אין גביו בשנים שלא ימסרנו למרות ולבקש את השלישי לחלק: לעשות קופה תמחוי. לחלק לעניי עולם אם ירצו עליהן: להתנות על המדות. להגדיל סאת העיר או להקטין: על השערים. שער חטין והיין שלא ימכרנו[ט] שנה זו יותר מכך וכך דמים: להסיע על קיצתם. לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה: הא דיתמי מהיכן. יחיד להיות גזבר: שני אחים. לגבי המנוחה כמד דמו': מאי שררותה. דקופה דקאמרת עלה לפי שאין עושין שררה על הצבור כו': אפילו בביש. שיש פתחון פה לבעה"ב לומר עליך אני: ופקדתי וגו'. אלמא אסור למסק: אמיד. עשיר[י]: ובגאי צדקה. המשכילים אל דל מהו צריך: כלמדי תינוקות. מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ברכות ו: וש"נ]. ב) [פאה פ"ח מ"ז]

הגהות הב"ח

(א) גמ' רעב קשה מכלת איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא לישנים אימא סנרא האי קא מצטער.

תורה אור השלם

א) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְיָ אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי: [ירמיה טו, ב]
ב) יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: [תהלים קטז, טו]
ג) טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבֹת שָׂדָי: [איכה ד, ט]

מסכת הוריות פרק שלישי

ז הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה לְהַחֲיוֹת וּלְהָשִׁיב אֲבֵדָה, וְהָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לִכְסוּת[ו] וּלְהוֹצִיאָהּ מִבֵּית הַשֶּׁבִי. בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹמְדִים לְקַלְקָלָה, הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה: **ח** כֹּהֵן קוֹדֵם לְלֵוִי, לֵוִי לְיִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר, וּמַמְזֵר לְנָתִין, וְנָתִין לְגֵר, וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּן שָׁוִין. אֲבָל אִם הָיָה מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם וְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ:

רע"ב

ז האיש קודם לאשה, שהוא מקודש ממנה שהאיש חייב בכל המצות, והאשה אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא: **והאשה קודמת לאיש בכסות,** שבושתה מרובה מבושתו של איש: **לקלקלה,** לביאה ולמשכב זכור: **האיש קודם,** שזו דרכה בכך וזה אין דרכו בכך: **ח לוי קודם לישראל,** דכתיב (דברים י) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי מתוך בני ישראל: **ישראל קודם לממזר,** האי מיוחס והאי לאו מיוחס: **ממזר קודם לנתין,** זה בא מטפה כשרה, וזה בא מטפה פסולה: **נתין קודם לגר,** זה גדל עמנו בקדושה, וזה לא גדל עמנו בקדושה: **גר קודם לעבד,** זה לא היה בכלל ארור, וזה היה בכלל ארור: **ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ,** דכתיב (משלי ג) יקרה היא מפנינים, יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים:

נערה שנתפתתה פרק רביעי כתובות נ.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) לקמן מז: פרקין כח. ע"ש, ג) ע"ז תוס' ד"ה

תורה אור השלם

ב) אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת:
[תהלים קו, ג]

ג) הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:
[תהלים קיב, ג]

עין משפט נר מצוה

עב ו מרי פ"י מהלי מתנת עניים הל' טו טוש"ע יו"ד סי' רנח סעי' ג:

גר תינוקת מרבה[ב] הוא: זה הון בניו ובנותיו קטנים. שממיד יום ולילה הן עליו והיא לצדקה שאינו מיוצ עליו[ג] שהם: הון ועושר בביתו. שאין הממון כלה ומעש"כ לצדקתו עומדת לעד: זה הלומד תורה ומלמדה. מתקיימת עו[ד] שרי הון ועושר בביתו ולצדקתו עומדת לעד על שנטרח ללמד לתלמידיו: זה הכותב כו'. שהפרים קיימים לו שאינם כלים ולצדקתו עומדת לה כמאן דמנחא ליה בביתיה. ב) אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת [ג] וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת ברשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אלעזר [ד] זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן [ה] הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים [ו] וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר רבי יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל

ודברים אין לי אלא שנכפין ופירומיסס להא מני בפרק הכותב (לקמן דף פג.) דתנן מכרה ומנה קיים[ז]:

ימיב

מציאת האשה פרק ששי כתובות סז.

מסורת הש"ס עם הוספות

סה:ג) [תוספתא פרק ו'], ד) [תוספתא לא.], ה) [תוס' כתובות נב. ד"ה ולא], ו) לעיל י.

עין משפט נר מצוה

סז ו ז מרי סס הלכה טו סמג עשין סס טוש"ע יו"ד סימן רמב סעיף ח:

מתני' וכן המשיא את היתומה. גבמי לקמן: **גמ'** זוזי פשיטי. זוזי מדינה שמונה מהן זוז לורי: **להתפרנס.** מזונות של לקמן:

אם יש בכים כמה יהבינן לה אלא שמע מינה חמשים זוזי פשיטי. ת"ר [ו] יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור [ז] יתום ויתומה

מציאת האשה פרק ששי כתובות סז:

מסורת הש"ס עם הוספות

ט) [תוספתא פרק ו'], י) [תוספתא פלה ס"ד].

עין משפט נר מצוה

יז א ב ג מרי פ"ו מהל' סמג עשין סס הל' ג ד סימן רל סעיף ג:

תורה אור השלם

א) כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ:
[דברים טו, ח]

ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:
[בראשית ב, יח]

שבאו לינשא. משל לצדקה לממרין לקמן מצר יחסר לו זו לסה: משל עשות. שדמיהן יקרים והוא היה מעונג: **בליטרא בשר.** שהיה בשר פוקר והיה לריך בשר כמי ליטרא משות: **כפר** קטן היה. ומין המותר נמכר: **אמטוחתיה.** כשבלו והיו רטוחת ועלוס ממקל ליטרא בשר קלמר: **ההוא דאתא.** עני המבקש פרנסה: **במה אתה פועד.** מה אתה רגיל לסמול בשעותיך: **בשתו.** הכל לפי מה שהוא לריך לו ידיד ויחיד לפי לימודו: **אמר רבא מאי דקמא.** מה לבר זה שהירע לפני עתה שלא היימי רגיל בכך שבשת זו לכתן ומרגולת ויין ישן בילה: **נענתי לך.** דברתי יותר מדאי: **אין לו.** משלו: **ואינו רוצה להתפרנס.** משל לצדקה: יש לו ואינו רוצה **להתפרנס.** משלו שלא משל לצדקה ומשגף עלמו בריעב: שתזוח דעתו עליו. יגבה לבו לומר דעתם לסזור ולגבות היימי הולוה ומעשוי משכון אין זו שלא הלוהו ויעול שלא בוצה שיחמר אין לי משכון וסס יחמרו טול שלי משכון: **צינורא דדשא.** חור שבמפתן ויל

וחכ"א יש לו ואינו רוצה **להתפרנס** אין נזקקין לו. הני מכמיס סס ר"ם לשעל ור"ת והא ליח ליה לר' שמעון דברה תורה כלשון בני אדם ממכמת שלם הסנה (לף ח.) ועוד הא דלרשינן בפרק שלו מליאות (ג"ע לף ע:) הקס מקים שבב מעשי אפי' מלה פעמים אלו טולו שלי כר"ם ושומר ר"י לכל היכא לשיכא למידקם דרשינן

שבאו לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש: ת"ר [ח] יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה שנאמר [ט] די מחסורו אשר יחסר לו די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן לו זו אשה וכן הוא אומר [י] אעשה לו עזר כנגדו: תנו

מאימתי פרק שמיני פאה

פני משה

ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך וינמול יתך חבר דלכא ר' חמא בר חנינא ור' הושעיא הוון מטיילו באילן כנישתא דלור א"ר חמא בר חנינא לר' הושעיא כמה מסמן שיקעו אבותי כאן א"ל כמה נפשות שקעו אבותיך כאן [ג] לא הוון בני נשא דילעון באורייתא ר' אחא בשם ר' חנינא כיני מתני' כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור להרחם עליו עד נפשיה לא חיים על חורנין לא כ"ש

לי כל הכבוד הזה: שיקעו אבותי כאן. עד שבבי בית הכנסת הזה: כמה נפשות שקעו כאן. דטוב היה להם ליתן לאדם המשית לגומדי התורה וכי אין בני אדם שיהנסקו בתורה אלא שאין להם פרנסה, ואין להם פנאי לעסוק בתורה: הרי זה

בית יוסף — יורה דעה - סימן רמט — הלכות צדקה

מז ובשורש קכ"ח (ענף ג, ד) כתב שמתוך מה שכתב המחבר"ן (משב"ץ קטן סי' מקלו) נשם הר' שמואל מתוך הירושלמי דזרעים (פאה פ"א ה"ס) יש להוכיח דמלות בית הכנסת עדיפה ממלות לדקה דגרסינן שם [ב] אחזי לרב תרעא דבי כנישתא וכו' וכי לית תמן בר נש למילף תורייתא או טוים המוטלים בחצר וקרע עליו (הוסע ח יד) ושכח ישראל [את] עושהו וישן היכלות מכאן אומר הר' שמואל שמוב ליתן לדקה לגעריס ללמוד תורה או לחוליס עניים מליתן לבית הכנסת עכ"ל מדקאמר הירושלמי טוים המוטלים בחצר וכן הר' שמואל אומר טוים ועניים ולא קאמר עניים סתם משמע דאפי' לא היו טוים כי אם עניים דטוב יותר ליתן לבית הכנסת (ב):

דרכי משה

(ב) **כתב** מהרי"ל הלכות ראש השנה (לד:) ואותן בני אדם הנותנים מעשר שלהן לנירות בית הכנסת שלא כדין הם עושים דהמעשר שייך להנות בו עניים וכן משמע פ"ב דביצה דף כ' ע"א:

חדושי הגהות

[ג] הגה עיקר רמיית מהרי"ק מדקאמר טוים המוטלין בחצר ובירושלמי שלפנינו סוף פאה וכן בפ"ק דשקלים שם נאמרו דברים אלו קלת בגמרא ושם לא פריך רק וכי לית בר נש למילף תורייתא אבל טוים המוטלים בחצר לא הזכר כלל:

טור יורה דעה — סימן רנא — הלכות צדקה

ג(א) הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד הזכדים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה, וכן הנותן מתנות לאביו ולאמו והן צריכים להן, הרי זה בכלל צדקה. ולא עוד אלא שצריך להקדימם לאחרים, ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו, צריך להקדימו לכל אדם.

– בית יוסף –

במזונותיהם. כלומר שהם יותר על נן שהם לילו פחותים מבן שש חייב הוא **במזונותיהם** כלאיתא בפוף פרק לף על פי (כתובות סה:) וממרינן בפרק נערה שנתפתתה (שם ג.) עושה לדקה בכל עת (מהלים קו ג) זה הזן בניו ובנותיו הקטנים כלומר שהם יתרים על שם שהיו חייב **במזונותיהם** וכשהוא זכם לדקה מחשב לו וכן פירש רש"י (ד"ה זה):

ג(ב) תניא בספרי (פרשת ראה פסקא סג) **מנין** זה **שהיו** מלמד שאחיך קודם לגרך מלמד שאחיך קודם לגרך מגלן תלמוד לומר **שתשים** ה' אלהיך עוטו לך (דברים טו ז) לרבות כל מקום ע"כ. וכתבוה סמ"ג (שם רי ע"ב) להאי בריימא והמרדכי בפ"ק דב"ב (סי' תקג)

ד כתב הרשב"ץ בתשובה (מ"ג סי' רלב) **לכופין את האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין לאותו יותר מלאר עשירים שבעיר** וקודם להם ואינו יכול לומר שיפרנסהו גבאי לדקה עם שאר העניים שכל הנופל אינו נופל ליד גבאי מלה כמ"ש בפרק פותחין (נדרים סה:) ומחמירין על האב יותר מלאר העם ומבקשים לחייבו יותר מן האחר כהיות **שהם** [ה] בר עלור לפרק גט פשוט (ב"ב קעד:) וגם המרדכי כתב בפרק קמן **שהקרוב** חייב **לפרנס עני קרובו** ולא הגבאי. ומלכוד דבריו נלוכן בסוף סימן רכ"ז (קלף. ד"ה וכתב עוד שם **המרדכי**):

יורה דעה רנו הלכות צדקה

קעד שפתי כהן — טורי זהב

כשכשה שמלקוחו לו אמר כלום שהלוה לאחר אם אמר כן כשעה שמלקוחו לף שעדיין לו גבה מעומעם עד לאחר שמלקוחו נוטל גלח שכועה וכן נראה מב"מ ע"ש:
יח אין גבאי כו'. ע"ל ס"ם רנ"ב: **יט לענני אחד בלבד.** או לקרוב ג' ולהניח שאר הקרובים. שם: **כ אינה יכולה** להפקידם כו'. לתן רלוונו שיהא פקדונו גלוי ליד לאחר לוקח לכל היכא שהשליח מצוה מדעת המשלח בטל השליחות מכל וכל. שם:

רנח א כמתפיס הנדר. לעיל סימן רכ"ט ס"ג: **ב אם אמר** להקדש סתם כו'. ע"ל סי' (רכ"ו) [רכ"ו] ס"ק כהגה"ב: **ג אין** לו תקנה. בפדיון ונאחר על כל הטועה. שם מיהו היינו דוקא בהקדש מעלעלין אבל קרקע יש לו פדיון וכן הבית בתשובת ר"א מזרחי נסימן נ"ג דברי הר"ן וכתב עוד שם דדעת הרי"ף והרמב"ם דאפי' מעלעלים יש להם פדיון בדבר מועט וע"ש: **ד** ומתירין לו. נדלו ע"י פחת ומרטה ומומרים לו אילו ידעה שבדעתך יהא נאחר על ז **[טו]** **טו גבאי צדקה אם יחרפוהו העניים אין לו לחוש כי יותר זכותו גדול:**

ח **[טז] טז עני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו**
יח אין גבאי העיר חייבים לפרנסו אע"ג דקרוביו
ג"כ נותנים בכיס:

ט **[טז] יז לא יתן אדם כל צדקותיו יט לעני אחד בלבד:**

י **[יז] יח המחלק צדקה צריך ליזהר (ה) שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם:** הגה [יח] ודוקא גבאי אבל כל אחד מומר ליתן לקרוב אלו הוא מעשר אלו למי שירלה (ס) מקרוביו ומס מודעינן כאן שנתבאר לעיל סימן רנ"ד (מרדכי פ"ק דב"ב):

(ה) **שלא ירבה** לקרוביו. וע"ז ג"ר יוסי יהיה מלקי עם גבאי לדקה ולא עם מחלקי לדקה: (ו) **אבל אם המתנדב** כו'. משמע שים חילוק בין אחמו לחבר עיר דבעניין ההוא שאחמו אינה יכולה להפקיד ביד אחר החבר עיר יכול להפקיד וזה אינו גם מה שמיים להפקידם ביד אחמו משמע הטעם ע"פ מה שאחרו לכל המפקיד ע"ד אחמו ובניו הוא מפקיד וזה ג"כ אינו דמהרי"ק כתב שם בשם שהפקיד בעלה ביהה בך בילה ומן השמת מעשה כפי שהרלה והפקידה הממון ביד אחר שעשתה שלא כדין כי לא השליט בעלו רק אותה דוקא והקשה ע"ז ממעשה דרב יוסף שנשלח לו ממון כלשיתא שם"פ המוכל בשעשה דפומבדיתא וי"ל שיה שם אבר עיר והפקיד' אלל אחר והטעם כיון דאחי' הממון על דעת רב יוסף יכול לעשות בו מה שיהיה רולה כ"ש להפקידו ביד אחר ועל"כ ס"ל הרי פירש הנותן שהכל תלוי בה ואדעתא דילה אבר ל"ד כלל דשם כל דאחי ע"ד דרב יוסף אחי אלל הכא בעי

יורה דעה רמט הלכות צדקה

טו **[יח] כגבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישיאו בהם יא (יא) בתולות עניות שאין צדקה גדולה מזו:**

טז **[כ] כאיש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות בית הכנסת:** הגה **[כא]** מה שנוהגין לפקוח לדקה **יב** עבור מתים בשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקון הוא **(יב)** ומהני (יב) לנשמותיהם (רוקח סימן רי"ז):

שפתי כהן — קנט

יא בתולות עניות כו'. ובמשובת הר"מ מלובלין סי' ע"ב כתב דדוקא יתומות אבל לא יתעתי אם יכולים הקהל להשית עליהן לתתים יכולת להשיתה בדבר של הקדש שעשה בעליו עליו ואם נקלע זה דבר של מלוה כו' וע"ש: **יב עבור מתים** כו'. עיין מזה בח"מ סוף סימן תרכ"ו:

באר הגולה

כ תשו' מהר"ק בשורש קנ"ג: כא שם בשורש קכ"ח שכ' שהמנה"ן בשם הר"ם ממון שיורשלמי לדבים: א בברי כתוטת

יורה דעה רנא הלכות צדקה

טורי זהב — שפתי כהן

שמתחרט והולך לעשות תשובה דאז ודאי אין לאיסור להלילו מכל מקום אין מיוב עדיין עד שיהיה יודע לנו שעשה תשובה וקיבל דינו וכמ"ש בית יוסף בשם ממ"ק זהו כוונת הטור בשם הר"ר מלינשר ומיהי כאן בשומר ממש הרבה פעמים דומיא דפיקח דמיקטן וזהו אחי שפיר הא דכתב הטור עד שידעו כו' לכלאורה הוא מיותר. ומו"ת ז"ל מילק בין הלואה לפדיומו דוקא בשור גלהבעים אבל לוזנו אין איסור ואין מיוב בדבר ואיני מרגיש במילוק הזה מאי בין פדיה למוזנות ודבדי

באר הגולה

ג בשון הרמב"ם שם פרק י' ממ"ש בכתובות דף ל' ע"א בומא בדקה בכל עת אף זה הון גניו וגנוחיו בשפס קטנים וכו': ד מהל' בעלים דף ס"ב ע"ב: ה שפרי משפוק אחרי זה אחרי מאבל בתמר שבירן וכו': ו שם בשפרי והוא בשמ"ב ומברים פ"ק דב"ב:

ג **[יט] גהנותן לבניו ובנותיו הגדולים ד שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה [נ] וכן הנותן מתנות ה (נ) לאביו והם צריכים להם הרי זה בכלל צדקה [ד] ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא (ב) דקרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו ו קודמין לעניי עיר (ד) (נ) אחרת** (כ"מ בשמ"ג ושמ"ק וטור): הגה [ה] והקבועים בעיר קרויים עניי העיר והם קודמין לעניים אחרים הבאים לשם ממקומות אחרים (טור לקמ"ל כר"י בר כרוך) (ד) **ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ:** הגה [ו] **פרנסת עלמו קודמת לכל אדם** ואינו חייב לתת לדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואפ"כ יקדים פרנסת אביו והם קודמים לפרנסת בניו ואפ"כ בניו (ב) ז והם קודמים לאחיו והם קודמין לאחר קרובים והקרובים קודמים לשכניו ושכניו לאנשי עירו ואנשי עירו לעיר אחרת והוא הדין אם היו שבויים ונרלין לפדותן (הכל בטור):

שפתי כהן

ג להנותן לבניו כו'. להליטו שהם יחיבים על שם: **ד שאינו חייב** כו'. ואם ידו משגת תנת מחילה למי שמפרנס את אחיו ממעות לדקה כלשון סימן ר"נ סעיף ה': **ו קודמים לעניי עיר אחרת.** משמע אפי' עיר אחרת של ארץ ישראל וכ"כ הב"ח: **ז והם קודמים לאחיו** כו'. ואיתא בפסחים ומייתי לה בסמ"ג ומרדכי דאחיו מן האב קודם לאחיו מן האם ומפיג' בית יוסף וד"מ: **ח אם נדר צדקה סתם** כו'. כשעת מותו לחומדין דעתו כו' וכל שכן

פתחי תשובה

דרך משל

ועיין בשאילת יעב"ץ חלק ב' סימן ט' הבאתיו לעיל סי' רל"ג סק"י: (ב) קרובו צריך. עיין בתשובת מהר"ם ווקלוצ'ל סימן י"ט שכתב בשם מהר"ם מינץ סימן ו' שקריבי אמתו יש להם דין עניי עירו ולכן כתב לתן לכוף לעשל לתת לקרובי אמתו כ"כ כמו לקרובי עלמו רק שיש אחר ב' ש"ל שם יתן לקרובי ג' כ"ט ש"ל ניתן לקרובי אמתו רק ל"ט אחר ש"ם ויש להסתפק אם קרובי אמתו שם ג"כ עניי עירו וניוחא הוא אם שניהם מעיר אחרת. (ג) אחרת. עבה"ט ועיין בתשובת שתם לדקה סי"ד סי' ר"ט שכתב דעניי עירו אפילו הם עתי להתן קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ת והא דאיתא לקמן בתוכחה קודם לאחרו אינו דוקא אם שניהם מעיר אחת ע"ש: (ד) ויושבי א"י. [עיין בתשובת אחם סופר סימן רל"ג ורל"ד שהאריך מאוד ביה להקדים יושבי ירושלים על יושבי שאר הקהילות אפילו אינם אלא להחזיק עפ"ע ועי"ש אם שניהם שוים שנרלים להחזיק עפ"ע ולא נאמר זה קודם אלא כשיש ירושלים אפילו רק לאחם לר שוב אין להם שום הפלגה אבל שיעורין לא שיעיר לכל ב' מהשיעורין אחרות ג' כשיעור הזה ושוב מהעותר שיעתרכו לעשות ומותרות יש הקלמה לעותקם על שיהיו שוב בשוב הזה כו' ע"ש. ושם בעניין ל"ג בעותר שהמשכה בין יושבי א"י לשאר בעה"ק עפ ושובים יום שהמה להלקה אין דעתו עתה הזה ע"ש]: (ה) דאומדין דעתו. כתב בה"ט

יורה דעה רנא הלכות צדקה

שפתי כהן — שפתי כהן

ז **(ה) [יג] חייב להקדים להאכיל הרעב** מלכסות הערום:

ח **[יד] יאאיש ואשה יא שבאו לשאול מזון יב (ז) מקדימין אשה לאיש [טו] וכן אם באו לשאול כסות וכן אם באו יחום ויתומה לינשא מקדימין (ו) להשיא היתומה:**

ט **יגהיו לפניו עניים הרבה ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם מקדים הכהן ללוי**

י **יג והלוי לישראל [טז] והישראל לחלל והחלל לשתוקי יד והשתוקי לאסופי והאסופי לממזר והממזר יגלנתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר במה דברים אמורים בזמן שהם שוים בחכמה אבל אם היה ממזר ת"ח טו (ח) וכ"ג עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם טז [יז] (ופלוגי מכס (ט) (ז) לכסות ועם הכהן להחזיק ותמה מכר מחבר) (ב"י מהירושלמי) [יח] יזוכל הגדול בחכמה קודם לחבירו [יט] טזואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו יז או אביו (י) שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול ממנו:**

יד **[כד] יכיולים לשנות אפילו מתלמוד תורה לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן (ו) (יא) ויכום ויפשיטום ערומים:**

באר הגולה

ט מנשה ס' פ"ח לסנהד' וכ"מ דף ס' ע"ב: י ממימרת דרב יהודה בדקין לכסות ואין בדקין לנשוי כ"ב דף ס' ע"ב: יא בריי' בכתוי דף ס"ז ע"ב: יב ומפרשינן דקתני בברייתא היינו בן מזון בן כפר דבשעת מפי שפיים דלכו לנשי וכתי דשייך בן מזון בן כפר בשעת וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מה' מתנה ע"ש: יג ומפרש הרמב"ם שם שכשאין גדול ממנו בקהילה אבל בעיר אחרת גדול ממנו בקהילה אחרת אינו נקרא גדול: יד גם ז"ל הרמב"ם שם: טו ממשנה שוף פ' כ' ס"ג דף ל"ג ע"ש: טז כרב יהודה דאמרי' בשילהי כתובות ב"ב דף ט' ע"ש: יז הריטב"א מעשה בל שעתו פתו לב"ה שם דף ח' ע"ש: יח שהשות מרדכי פ"ק דב"ב ממשנה ס' פרק ה' דשלח והתירושלמי שם אם תאב וכמו שפתו וקרוטו וכו': יט טור בשם תשובת הרא"ש בתשובה כלל ו' (וכפול בא"ח סי' ל"ג) וכ"כ רבינו יהונתן בשם נתן: כ שם בשם תשובת הרא"ש ושם:

פיקוח נפש מלא דהתם מיירי יותר ים זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא נח לידו הלא נפשות ממי שנח לידו הלא נפשות ועל ידי כך צריך לבטל תלמוד תורה ולעסוק בהלא נפש חילף לה ממדכי מלא שמחילה שלא נח לידו עסק של הלא נפשות היה משוב בעיני מכמים יותר ממה שאחר כך נח לידו המעות של הלא נפשות והוכרך לבטל תורה כדאיתא שם שלא מצאו אותו מכמים כמו מחלה ופ"ל ממה דאיתא שם גדול תלמוד תורה מכנין בית המקדש שכל זמן שבורן קיים לא עלה עזרא לבנין בית המקדש דהתם עלה זרובבל לבנות בית המקדש ולא נתבטל בנין בית המקדש בשביל שלא עלה עזרא שלא שעזרא לא רצה להטעלף עמו כי תלמוד תורה גדול מזה ומשלא הוה זה ממש כההיא דלעיל ויותר חימה על נעל הדרישה שכתב בחירון קושיא זאת דשם הוא בענין שאין יכול לקיים שניהם אלא משום פיקוח נפש העליס והקלוס: **(ב) אבל אם בנאוהו** כו'. בגמרא אמר רב פודה את מבני ואת"כ פודה את רבו וכן כתב הרמב"ם רפ"ח מהלכות תלמוד תורה והטו"ז לעיל סי' רמ"ג מבואר דבריהם מיירי כשאין מבני מכם ואת"ה דווקא רבו קודם ממנו דאי לאו הכי אע"פ שהוא גדול מאבני אבי קודם וכ"מ ברמב"ם שם וכמ"ש יוסף ובדברי הרב שדוקא רבו מובהק הוא לאו הכי אפילו אבי אינו מכם כלל אבי קודם וכן בדין שכתב שאינו רבו למה יקדים לאבי שהוא מן התורה ונראה דמה שכתב כאן אבי שהוא תלמיד מכם הייט לומר דבכהאי גוונא קודם אפילו לרבו שגדול בחכמה מאבי לענין פדיון נפשות לא בענין שיהיה שקול כרבו כלעיל סי' רמ"ב:

יורה דעה רנב הלכות צדקה

רנב דין פדיון שבויים וכיצד פודין אותם.

ובו י"ב סעיפים:

א (א) א[פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן

א [א] (ב) ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים (א) ב[ואפילו אם גבו לצורך בנין ב"ה ג[ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצוצ לצורך הבנין [ב] שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך פדיון שבויים (ב) [ג] (ג) אבל אם (ד) בנאוהו כבר לא ימכרו אותו (ג) ב [ד] (ה) (*) ומ"מ הגזר אלא לפדות בהם ג' רק מדעת בני העיר (מהרי"ק שורש ז') (ד) כלהקמן סימן רנ"ו סעיף ד'):

באר הגולה

א לשון הרמב"ם פ"ח מהל' מ"ע ממקצת הגמרא פ"ב דף מ' ע"ב ומפרקים שם דאפי' בונין ליתנו ביה שהוא ביד העמודא טובדים לעשות בו כל תפלו שם למות שם לגיטו: ב ממתניתא דלא תצא להכיא שם דף ג' וכתב הרמב"ם דה"ה שם בא לשם דבר מצוה לתקנת מרזיקים פ' המעשת:

רנב א ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים.

וכתבו התוס' הא דתמרינן פרק בני העיר אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמע מינה דפשיטא היא ולא צריך למיתני ומ"ש יוסף המשם בשמיון זה (וכ"כ התגודה פ"ק דב"ב וכ"כ הרב לקמן סימן ע"ב) ול"ע דלא משמע הכי בת"ת סימן קנ"ג (והוא מגמרא פ' בני העיר) דמשמע התם דקדושת ס"ת תמורה מקדושת ב"ה וכיון דאין מוכרין ב"ה לעורך פדיון שבויים כ"ש שאין מוכרין ס"ת ומה שמוכרים ללמוד תורה ולהניח אשה היינו משום הנאה דיהיה דעדיף

חכמת — כללי קמ"ה — א ד ם

ז לפרנס עניים החולים, ונראה לי דהוא הדין מחוסרי לחם, אף על פי שהם בריאים בזמן הרעב (כדאיתא בפסוק ויבא שלמה קדשי דוד וגו') הוא קודם לכל הצדקות. ואם אין בסכנת מות, אלא ליתן לעניים כדי צרכם, וגם צריכין לבנות בית הכנסת או לשאר צרכי בית הכנסת, עדיף טפי ליתן לבית הכנסת. אם אין בידם להספיק שניהם ולהספקת נערים ללמוד תורה, וכל שכן ליושבי בית המדרש כדי שילמדו, וכל צרכי בית המדרש, קודם לבית הכנסת (ועיין בבית יוסף סימן רמ"ט בשם תשובת מהרי"ק). ולהשיא בתולות עניות וכל שכן יתומות, עדיף טפי ליתן לעניים (ומשמע במהרי"ק סוף סימן קכ"ג דעדיף טפי מבנין בית הכנסת, דסתם צדקה לעניים עיין שם) סימן רמ"ט (סעיף ט"ו וט"ז):

ח כל דבר שהוא סכנת נפשות, כגון לפרוע המס להמלך ולהשר, ואף יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים וכיוצא בזה (סימן רנ"א סעיף י"ד) וכל שכן פדיון שבוים, קודם אפילו מתלמוד תורה, וכל שכן מפרנסת עניים ומלכסותן. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים (סימן רנ"ב סעיף א'):

חת"ם — קובץ תשובות סי' מו — סופר

שי"ת. יערגן סמוך לקהלתי ק"ק פרעסבורג, כאור בוקר ליום ב' י"א אלול תקצ"ז לפ"ק:

שלו' וכל טוב, אל ההר הטוב, דב טוב, דמטובו' מטיב, דולה ומשקה מתורתו, ה"ה הרב המופלג בתורה ומופלא ביראת ה' כמו"ה טובי' נ"י איש ירושלים תובב"א:

אשאל שלו' יכוכים עיר הקודש יכלו תוכיו, כל מגלתו ומכותיו היכליו יחתיו, שלו' לכם מלאכי עליון, הכשוכים בדום תכיון, יחון כי לרחמכם ויברך לחכם ותא לחיכם לנחמו כלנו יחד לחזות בנועם כי ולבקר בהיכל קדשו בב"ע:

הגיעני יקרת קדשו ממקום קדוש יתהלך, ומני עני כגלע"ד לחכתוב בקוטר — ואמן ואומר, כבר מלתי לחמוכה בחיכה תכוכות להגמון מהר"ז מרגליות ז"ל(א), ולהגמון מ"ב עמרם חסידא ז"ל(ב), כי פשוט ויתר מביעת בכוחתא דסדר קדימת לדקה, עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת, כיינו החוקבים בעיר י"ב חודש ובכניו למ"ד יום, אפילו לא נולדו פה, כל קודמים להנולדים פה ויובנים בעיירות אחרים דלאו בלידה תלה רחמנא אלא בעניים דקיימא קמן, ועניי ארץ ישראל קודמין לעניי חו"ל ג), פירוש כשבבר יצא ידי חובת עניי עירו ולובה ליתן לעניי עיר אחרת, אז כיון שכולה לדקה פזרוהו לעיר אחרת צריך להקדים עניי ארץ ישראל לעניי חו"ל, וגם שם אין קדימה להנולדים במדינה או בעיר אלו, דכיון שיצאו מהעיר ונתיבבו במדינה אחרת יהיו ל"י או חו"ל שוב אין לכם שום קדימה, דלאו בלידה תלי אלא בחובב העיר והמדינה:

ועוד אני אומר, עניי ארץ ישראל הם הדרים בה מעולם או המתיבבים שם בעבודה וכעבו שם, אז מחוייבים להקדים פרנסתם לעניי מדינה אחרת, אבל עניים הבוחעים מחו"ל להתיבב שם ויודעים שאין להם כדי חיותם רק סומכים על הלדקות המובחים לשם ממקומות אחרים, אין לנחנו מחוייבים להקדימם לעניי חו"ל, כי אף על פי שיבת ארץ ישראל מצוה ושקולה כנגד כל המצות [ספרי רפה י"ב כ"ט], מ"מ הגע עלמך אם [לפעינו] עניי מחוסרי לחם וכסות, ועניי א' רוצה לזכות במצוה לפילו תפילין ולילית ולולב וכדומה, פשוט שהחסיבי לחם קודם למצותו של זה, והכי נמי עניי חו"ל הלריכים פרנסה למה נקדים את זה כדי שיוכל לקיים מצות יבבת ארץ ישראל, וכי על עניי חו"ל מוטל לעמדו ולספיקו לקיים מצות יבבת ארץ ישראל:

ועוד אומר אני, שבעלותו לשבת שם נחל לא עניי ארץ ישראל הדרים שם מבבר, ושיבתם של אותם עניים תלויות על הלדקות המובחים ממקומות חו"ל ואתה בוח יבוע זה לחלוק עמהם, על כן כל הנוסע לשם בעניו על מנת ליטול מהלדקה לאו בפני [עניך] ואין לו דין קדימה, ושם ביתרתי. אבל אין לריך לחיור כי כל מי שים לו דעה מיושבת יבין הדבר לפישוטו, ולא יחלוק אלא המתעקש:

ואחתום בברכה, המשתחוה מול הר הקודש:

משה"ק סופר מפ"ש דמרין

אגרות — יורה דעה - חלק ג — מ ש ה

סימן צד

בענין קדימת צדקה לתשב"ר לצדקה לת"ח

בע"ה ג' חנוכה תשל"ה

מע"כ הרה"ג ר' אליקים דווארקעס שליט"א.

בענין שראיתי בשער ב' בספרו בדבר מה עדיף אם צדקה לתשב"ר עדיף או צדקה לת"ח גדולים

ומביא כעין סתירה מהא דאמר אביי אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא אפילו של גדולי עולם כאביי ור"פ להא דאר"ח אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי מדרשות, הנה פשוט שליכא סתירה דשני ענינים הם דודאי להשאר העלמא רק בלימוד תשב"ר אף שגדולה מאד והיא הבל שאין בהו חטא עדיף הלמוד של ת"ח גדולים שהוא להוראה דהוא האחד מאלף שאוהבו הקב"ה יותר מכל ובלעדי זה משתכח תורה מישראל אף שיהיו האלפים המרובים בעולם שלא הגיעו למדרגה זו, אבל כשיש בעלמא גדולי הוראה איכא מעלה לתשב"ר שהבל שלהם אין בו חטא. וממילא נוגע גם לצדקה דאם הוא באופן שא"א לבעלי הוראה להתפרנס ויצטרכו לבטל זמנם במצב שלא יוכלו להתגדל בתורה עדיף הצדקה לבעלי הוראה ולאלו שתורתם אומנתם להתגדל להיות מהיחידים שיוצאין מאלפים ואם לא הגיע למצב כזה שאף בלא נתינתו לא יצטרכו לבטל זמנם אז למוד תשב"ר שהוא הבל שאין בו חטא עדיף.

ידידו, משה פיינשטיין

אגרות

יורה דעה - חלק א

פימן קמד

ברבר אם יכול להפריש צדקה שלו לצורך אחיו כדי שיוכל לישב בשלוה אחר נישואין וללמד תורה איזה שנים

ר"ח מנ"א תשט"ו.

מע"כ ידידי הנכבד מו"ה ד' אהרן דזיקאבס שליט"א.

הנה מה שיש ב' אחין שרוצים לעשות דבר טוב כאשר בעוד שנה ושנתים ישא אחיהם הצעיר שלומד בישיבה אשה ויצטרך להוצאה מרובה לפרנסתו והם רוצים שישב גם אחר הנישואין ללמד תורה שלכן רוצים לפרנסו מממון הצדקה שלהם אבל מאחר שיצטדכו לזה סך רב שחוששין שאולי שלא יספיק כסף הצדקה שלהם של שנים ההם רוצים גם עתה שעדין אין צורך לאחיהם, להפריש הצדקה שלהם לצורך זה כדי שיתאסף סך הגון שיספיק לאחיהם ללמד איזה שנים אחר הנישואין. ורוצה לידע דעתי אם מותרין לעשות זה. וכוונת השאלה היא שאף שאח קודם לאחרים כמפורש בסי' רנ"א סעי' ג' אוכי הוא רק כשהצורך לאחיו הוא ג"כ עתה כמו הצורך של עניים האחרים אבל בכאן שצורך של אחיהם הוא אחר זמן וצורך האחרים הוא עתה אולי הצורך של עתה עדיף מעדיפות האח כשהוא לאחר זמן.

והנה כשיש עני שצריך היום לאכילה באופן שאינו פקוח נפש וקרוב שלא חסר לו להיום כלום אבל צריך הוא למחר והוא גם היום בדין עני שרשאי ליטול צדקה שאין לו מאתים זוז, אף שאין הדין מפורש משמע שצריך ליתן להקרוב, שלא מצינו שצריך לדקדק בדין הקדימות של הקרובים לומר שהוא דק כשהן שוין בהצורך בין להזמן בין להנחיצות אלא סתם משמע דאם אך שניהם רשאים ליטול צדקה צריך להקדים ליתן לקרובו אף שצורך האחר קודם לזמן וליותר דבר נחוץ כיון שעכ"פ הנתינה לתרוייהו הוא מצוה אחת דמצות צדקה. ואף בעניים שוין ששניהם קרובים או שניהם רחוקים נמי משמע שיכול ליתן למי שירצה.

הנכון לע"ד שיש חלוק בזה בין היחיד על צדקה שלו לגבאי על כיס של צדקה. דיחיד על צדקה סתם שלו יש לו טובת הנאה לתתה למי שירצה מאותן שרשאין לקבל צדקה. והוא כמו טוה"ג דמתנות כהונה שהזכות שבידו הוא ליתן לכל כהן שירצה ואין חלוק איזה כהן צריך יותר להמתנות. ועיין בתוס' חולין דף ק"ד על הא דחלת חו"ל ניתנת לכל כהן שירצה שהקשו מהא דאין נותנין מתנה לכהן ע"ה ותירצו דאף באיכא כהן חבר ורוצה לקבל אבל אינו צריך והע"ה עני יכול ליתן להעני. ודין זה הוא אף במתנות דאורייתא שהן חולין שליכא חשש איסור טומאה. ואף שהתוס' דף ק"ל חיסרו בתירוצם שם גם ציור זה אבל פשוט שלא משום דבמתנות דאורייתא אין נותנין בכה"ג לע"ה אלא סמכו על הא שכתבו שם כדפרישית בריש כל הבשר וכן פי' כוונתם במעיו"ט עיי"ש. חזינן מפורש דרק כשרוצה יכול ליתן להעני אבל יכול גם ליתן להעשיר אף שאינו צריך להו. וזה ודאי לא מסתבר לומר שהוא דק בת"ח עשיר וע"ה עני שיש להעשיר מעלת ת"ח שמגלן לתוס' ששקולים הם דאם מעלת ת"ח עושה שאף שהשני עני יכול ליתן גם לו אף שהוא עשיר אף שבשוין אינו יכול ליתן להעשיר א"כ אפשר שמעלת ת"ח עושה שאינו כלום אף מה שהע"ה עני כשהת"ח אף שהוא עשיר רוצה לקבל. אלא ודאי שמעלת ת"ח ליכא כלל כשהע"ה הוא עני מטעם שכתבו כיון דהת"ח אין צריך וזה הע"ה עני וצריך שמצווים להחיותו וכוונתם שלכן אין לו למנוע מליתן להע"ה בשביל הת"ח שהרי גם ת"ח כהן מצוה להחיותו.

וא"כ ליכא כלל מעלת ת"ח ומ"מ יכול ליתן להעשיר אם רוצה וא"כ ודאי אף בשוין ששניהם ת"ח או שניהם ע"ה יכול ליתן גם להעשיר. אלמא דדין טוה"ג שיש לו הוא זכות שלו ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאין ליקח מתנות כהונה וכיון שאף העשיר הוא כהן ודאי שאי ליקח יכול ליתן לו כשרוצה אף שיש כהנים הצריכים יותר.

וכ"כ הוא בצדקה סתם שלו שיש לו בהן טוה"נ יכול ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאין ליקח צדקה אף שאחד יותר צריך ואף למי שחסר לו כסות אף שיש עני שצריך למזונות. אבל גבאי על כיס של צדקה שאין לו בהם וגם לא להנותנים זכות טוה"נ כדאיתא בסי' רנ"א סעי' ה' אלא הוא דין על הקהל לעשות בהם הטוב בעיני אלקים ואדם כדאיתא שם והגבאים הם הממונים מהקהל עלייהו נאמר דינים להקדים ליתן מתחלה להנחוץ יותר ושלאכילה קודם לכסות וכדומה וכ"כ אסור להם ליתן לעני אחד יותר מחברו כשהצורך הוא שוה כדאיתא בסי' רנ"ז סעי' י' וכדאיתא בב"ב דף ח' שמתחלקת בשלשה כדיני ממונות ופרש"י לעיין לתת לכל אחד כפי טפליים התלויין בו. והטעם שהוא ממילא כבר יש לעניים זכות שיעשו כפי הנחוץ והצורך והקדמות שסדרו חכמים וכשליכא דין הקדימה כולם שוין בהם. מה שאין זה בצדקה סתם שלו שבשוין בהצורך ודאי הא יכול ליתן למי שירצה הכל ולכן אף באין שוין יכול ליתן למי שירצה וכשאחד קרוב יש עליו ממילא ליתן לקרוב שדין זה נאמר דוקא על היחיד בצדקה שלו אף שהרחוק צריך לדבר נחוץ ביותר אם אך הקרוב רשאי ליטול צדקה.

ולכן כיון שזה ודאי שאף אדם שיש לו מאתים זוז אם צריך הוא להשיא בתו רשאי ליקח צדקה לזה כיון דמאתים זוז לא יספיק לו לזה דטעם מאתים זוז משום שזה מספיק לו לשנה למזונות וכסות כדאיתא בר"ש פ"ח מפאה מ"ח. וגם ברור שרשאי לקבל ע"ז צדקה לא רק כשכבר נשתדכה וקרוב לזמן החתונה אלא אף בזמן קודם ואף בלא נשתדכה כדי שיהיה לו במה לשדכה ולהשיאה. א"כ כ"ש כשאחד רוצה לישא אשה כשיגיע זמנו והתנדב לבבו לשקוד על התורה שאי אפשר לו לזה תפרנס אם לא שיטול אז צדקה שהתירו זה לנו בדורותינו כמפורש ביו"ד סי' רמ"ו סעי' כ"א דאפילו בבריא מותר ועיין בש"ך סק"כ שרשאי גם קודם שנשא שעדין אין לו הצורך, לקבל צדקה בשביל הצורך שיהיה לו אחר הנישואין.

וממילא כיון שהוא רשאי לקבל רשאין האחין להפריש הצדקה שלהם עבור זה אף עתה שעדין לא נשא אם לפי דעתם צריכין להתחיל לאסוף בעד זה מהיום. אבל צריכין להוציא מרשותם ולהקנות לאחיהם תיכף דאל"כ לא יצאו עדין במצות צדקה. ואם אינם מאמינים לו שיקיים התנאי לישב וללמד יצטרכו להניח בבאנק בפאנד מיוחד ע"ז כדי שיצא מרשותם סך הצדקה שרק אז מקיימין מצות הצדקה.

והנה אף שרשאין וגם מצוה עליהם להפריש הצדקה מהיום עבור אחיהם כדי שיוכל לישא אשה וללמד אחד החתונה שהוא דבר גדול מ"מ אין מן הראוי לפטור עצמו בזה מכל הצדקות והחזקת ישיבות כי לבד שאין ליתן כל צדקותיו לעני אחד שאיתא בסי' רנ"ז סעי' ט', אך ע"ז יש לפקפק שמשמע מלשון הש"ך ס"ק י"ט דהוא רק בנותן לעני אחד רחוק ומניח שאר עניים או לעני קרוב ויש עוד עניים קרובים דכתב שם לעני אחד בלבד או לקרוב אחד ולהניח שאר קרובים וכן איתא בבאר הגולה בשם המרדכי משמע דבאין לו עוד קרובים עניים יכול ליתן כל צדקותיו לעני אחד קרובו ולהניח הרחוקים, דלגבי רחוקים כשאיכא קרוב ליכא עליו כלל חיוב מצות צדקה לאחרים כיון שילפינן מקרא דצדקה דהקרוב קודם. וכן משמע קצת מהתד"א שהביא הגד"א בסי' רנ"א סק"ד שאמד בתחלה יפרנס את אביו ואמו ואם הותיר יפרנס את אחיו ואחיותיו ולבסוף אחר כל הקדימות מכאן ואילך ירבה צדקה עם שאר בני ישראל משמע דאם כל מה שיכול ליתן לצדקה אינו יותר מצורך אביו וקרובו כפי הסדר שנאמר שם יכול ליתן הכל לקרובו האחד.

אבל אף אם נימא כהש"ך אין לפטור עצמו מכל הצדקות שיהיה בזה חלול השם שבנ"א לא יאמרו שנותן לקרובו אלא יאמרו שאין חוששין למצות צדקה והחזקת תורה וגם יגרמו שאחרים לא יתנו לכן יעשו שחלק הגדול יפרישו עבור אחיהם וחלק צדקה יתנו לשאר הצדקות והחזקת ישיבות ובזה יקיימו המצוה כהוגן וקדוש ש"ש.

ידידו, משה פיינשטיין

יורה דעה - חלק ב

פימן קמו

בענין התעסקות לייסר בעיר ישיבה ללמד לתשב"ר ולבנות מקוה מה קודם

כ"ח שבט תשכ"ט.

מע"כ ידידי הרב הגאון מהר"ר פסח ריימאן שליט"א הדב דבראנזוויץ.

ובדבר הנידון מי קודם להתעסק עבורה בעיר אם לקיים ישיבה ללמד תשב"ר תורת השי"ת קדים מחמת שבלא זה ח"ו יתחנכו בבתי ספר של המדינה שהוא ללא תורה וללא מצות וללא דרך ארץ, או מקוה קדים שלא להכשל ח"ו באיסור כרת. הדי הוא פשוט שבמקום שיש מקואות כשרות לא רחוק מהעיר כהא דעליזאבעט שהיא סמוכה לבראנזוויק שיש שם מקוה כשרה, שהצורך לבנות מקוה בבראנזוויק הוא בשביל לילי שבתות וי"ט אין להחשיב זה למכשול, דבשביל לילה אחת ואף שתי לילות אין לחוש לשומרי תורה שיכשלו באיסור החמור דכרת, ונידון הישיבה הוא ביקומה, ליכא שום ספק ושום נידון כלל בזה דענין הישיבה קדים. ואם נידון הישיבה אינו בקיומה שהיא כבר מתקיימת ועומדת אך שהוא בענין להקל על המתעסקים מעט, ונמצא שענין המקוה הוא יותר נחוץ דעכ"פ אף שאין לחוש למכשול יש להקדים לדבר מצוה. ולפעמים רחוקים נוגע זה גם לפו"ר שיש מיעוט קטן דנשים שזמן העיבור שלהן מצומצם, ולאחדים יש לחוש להרהור שיצא ח"ו זרע לבטלה עי"ז, יש להיות המקוה קדים. ואם החששות שוין הישיבה קדים משום שהחשש שיתמעטו תלמידים הוא חשש שיעברו על כל מצות התורה החמורות ביותר כמו שבת וגם כפירה ח"ו בה' ובתורתו שלזה יש לחוש יותר. ועיין בארח"ח סימן ש"ו סעיף י"ד ובב"י ובמג"א ס"ק כ"ח כ"ט לענין הצלה מאיסורים, ומשם יש ללמוד מכ"ש לענין השתדלות והתעסקות שיש להתעסק קודם בדבר ישיבה שהוא במדינה זו הצלה מכפירה ומכל איסורין שבתורה לא דק על אלו הילדים אלא גם לדורות הבאים, שלכן ברוב הפעמים הישיבה קדים, ורק אם להישיבה אין שום חשש כלל ולהמקוה יש חששות המקוה קדים. וכתר"ה שהוא רב העיר ועליו מוטל לראות בכל צרכי העיר צריך להחליט כשצריכין לעשות גבית ממון עבור הישיבה וגבית ממון עבור מקוה איך הוא העובדא לפ"מ שכתבתי וכפי שיחליט ויורה לעשות הוא נאמן וכן יצטדכו לעשות.

ידידו מוקירו, משה פיינשטיין

משה

שבט

ב"ה, עש"ק תוקת תשנ"ג לפ"ק

כבוד הרבנים היקרים מופלגי תורה ויראה הרב ר' ניסן צויבל ובב' הר' מוה"ר מנחם מאיר שימון, והרב ר' שמואל רוזנברג שליט"א חברי הנהלת קרן רבי ר' אלימלך זי"ע
אחדשה"ט וש"ת,

יקרתכם קבלתי ומע"כ הגיעו לפני פקיקתכם בענין הקדמת מצות נקבה וכיו"ב, עפ"י יסודות הש"ע יו"ד סי' רמ"ט מסעיף ו' עד סט"ו, ומני בעניי נמרתי עניינים בזה בכמה תשובות בחלקי שבט הלוי, ומבמ בקיצור הפעם בדברים שרשיים כדרכי.

הנה לשון הש"ע שם ים מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפה ממצות נקבה ומצות נקבה לבערים ללמוד או לחולים עדיף עדיף ממצות בית הכנסת, הנה קמם לנו רבינו הב"י ולמ פי' אם מיירי גם בבנין בית הכנסת, או דוקא בעניני מצות של בית הכנסת לא בעצם בנינו, ולהלכה ירמה ממשמעות תשובת מהרי"ק דבריבמ גם עניני מצות של בית הכנסת עדיפה מנקבה קמם, ובפיפה לענין ללמוד תורה לבערים או חולים עדיף זה עדיף גם מבנין בית הכנסת, דהנ קיי"ל דיכולים למכור בית הכנסת לצורך ת"ת, וכמש"כ בתשובה הרמ"ם כלל י"ג-י"ד, ומכ"ש דמצות לנדב יותר ללימוד תורה של בערים, וגם חולים עדיים, (וע"ם בהגהות יד שמואל ביו"ד סי' רמ"ט ודבריו צל"ע).

חלק ט - סימן קצט

והא דבריבמ מעדיף בית הכנסת על נקבה פשיטא לי דלמ מיירי בדאיכא עדיים תובעים ומבקשים, דמם איכא עדיים מבקשים פשיטא דהם קדמי דאיכא עשה דנתן תתן לו, ולמ מעשה דלמ מממן, ולמ ירע לנבך, ומם צריך שיהי' העני תובע ממם מו מבי כשממנו יודעים שים עדיים בלרכים ופי"ז יהול ממילמ עלינו אם מפשר לנו מיוב לנקבה נעשה ול"ת, ירמה לבמורה דבזה פליגי רבינו הרמב"ם נמה"מ לגמרי בל"ג דמשמעות לשונו דבמי אשר נדע עדיים ויכלתנו להחזיק בהם, ועיין בשו"ת פ"ז ממתנות עניים ס"ק, ומילו מלשון הרשב"ץ בחי' שבועות כ"ה בשם רבותינו נעשה"ת לפ מפשע בן למ בדוקא עדיים תובעים, אמנם בריבים אנו להחמיר אם אנו יודעים עדיים ויש ביכולתנו לעשי"ן שמין תובעים, ועיין בזה בשו"ת שבט הלוי מ"ה סי' קל"ח בבימור הענין.

ולזה פשיטא לי בעניי דבמין מיירי בשין עדיים תובעים, אבל מבל מקום אם יתן לקופה של נדקה או ישלח להם מקיים מצוה בזה אפשר לפשוק דעניני ביהב"ב קודמים, משמ"כ פיפא דחולים עדיים דזה גדר קיימי עדיים תובעים מלקט דאיכא לזרך שעה לעזור דודמי קודמים לכל עניני בית הכנסת בין לצנות בין עניני מצות בית הכנסת.

ובענין מצות בית הכנסת מה דמשמע מתשובת מהרי"ק דלפילו מצות ביהב"ב בענין גר למתור וכו' קודם, ומכ"ם בנין בית הכנסת עיין בפי' יפה מרמה לגמון קדמון בפי' סוף הירושלמי דפאה ובם' עה"ם בשם, ומש"כ הגמון בעל שבט מוסר בפירושו לירושלמי שם, היינו בשחסר בית הכנסת לגמרי לתפללי העיר (ועיין תוספתא ריש פ"ג דמ"ק) שכל חוב ומוב ומבורה מוסיפים עוד בית הכנסת זה פשיטא לי דעניני עניים ומכ"ם בלות עניות, והמחוקות משפחות יורדות קודמים לכל ומכ"ם עניני מ"ת.

ויש מקום לומר דזה"ז שע"פ הרוב עכ"פ אין בוזים בנין בית הכנסת ז"ל בקדושת בית הכנסת מלמ בשי מדרשות המיוחדים לתורה ותפלה ועי"ז מתרבים בפללי דלומדי תורה ושיעורים דלומריבמ זה קודם כמו עניני עמלי תורה, אמנם ל"ל ליתן זה בלל גמור דבדורינו לפעמים מפריזים על המדה בעניני פאר וכיו"ב מה שאינו נוגע בלל להוספת תורה ונרין בל פעם שיקול הדעת מה להקדים, בי אינו דומה למש"כ מהרי"ק ובו"ע והוא מירושלמי דפ"ה דשקלים ופוף פיפא דנערים ללמוד קודם היינו שעושה ממש בבספו נערים ללמוד ולומ זה לא היו לומדים ובללל זה הפפקתם, אבל מלילה לפזר הבסף על מותרות גם אם מולי הוא בללל זה ל-לי ומנוהו המנהה לפנינו במלות - במקום דאיכא עניים ממש נגרבים עפ"י ההלבה שיעשם במה לאחין ועשין בהעלמת עין מהם, ומבחת נתנמים מחת עול של מלות בן על הפל של נשואי אשה שיש עפ"י רוב גם מיזוק תורה.

תשובות

סימן תקסז

שאלה: במצות צדקה מה יש להעדיף האם הכנסת כלה או עדיף לתת צדקה לישיבה.

נוסח השאלה תמוה, שאין מצות הכנסת כלה בארץ ישראל דומה זה לזה, לפעמים צריך לחתן וכלה דברים הכרחיים ממש, ולפעמים מחפשים לקנות דירה עם ג' חדרים ויותר, וכן בישיבות יש ישיבות שיש להם רכוש והשקעות, ויש כאלו שדחוקים לפרנסת יום יום, ויש כאלו שיש להם קרנות ותומכים וצריך לבדוק בצדקה כשנותן נתינה גדולה על מה נותן, וכן פידש רבינו הגר"א זצ"ל "לא תקפוץ ידך", הכוונה שאם קופץ אצבעותיו כולם שוין, והזהירה תורה לא לקפוץ אלא לפשוט אצבעות בצדקה שכל אצבע בגודל שונה ואז יחליט במי יש מצוה יותר, ולהרבות בזה.

ולפי זה השאלה רק כששניהם דחוקים ובאותו מדה של צורך, ואז בודאי תלמוד תורה דרבים עדיף ואתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד, אבל יש לבדוק היטב אם באמת המצב כ"כ נורא ואם כל הכסף יגיע לישיבה, שבלאו הכי יש להעדיף מצות הכנסת כלה או חתן שהם בצער גדול מאד.

ושמעתי מפי זקני הגרש"ז פינס זצ"ל שמקובל אצלו שזקנינו הגר"א זצ"ל לא ביטל לרגע ת"ת ואפילו למעשה חסד, ורק לכלה ענייה לבד שהגיעה לשנים ולצרכיה ההכרחיים דוקא ביטל ת"ת וכיתת רגליו לאסוף עבורה כסף, וקוא הדין לחתן שהגיע לשנים ולצורך דברים הכי הכרחיים דוקא ראוי גם לת"ח לכתת רגליו, והטעם שאין לך צער גדול מזה.

וצריך לדון גם כן שלפעמים לתלמיד חכם אפשר לקבץ בקלות יותר אצל כל אחד, ובהמקרה שבא לפנינו אי אפשר וחיובו טפי, ועל כל אחד לדון ולהשתדל שהקב"ה יזמין לו עניים הגונים שבזה וכיוצא בו זוכה באמת למצוה גדולה ורבה.

חלק א

סימן תקסט

שאלה: בעיר שאין בית ספר יהודי ורצונם לתקן שלא יתנו בעיר לצדקה אלא להקים בית ספר.

בית ספר יהודי אין בזה מצוה כלל רק בית ספר תורני, ואדרבה בית ספר יהודי כשאין המתנכים ספוגים בתורה ויראת שמים רק בשם יהודי כמו שנהגו בעו"ה כאן מביא לחורבן, ולומדים מהחפשיים יותר, וגרועים הם החפשיים מהעכו"ם, בזה שהלימודים אצלם מעשיות וסיפורים מתנ"ך שמספר כפי הבנתו ודיעותיו הכוזבות ומחנכים הילד לכפירה באמונה ובדברי חז"ל רח"ל, והילד בעצמו מטיל ספק בסיפורים אלו ובמעשה נסים, רק לעת מלאת לו שלש עשרה שנה האב שוכר לו מלמד ללמד אותו מפטיר ולחוג בר מצוה בתופים ובמחולות, ויודע קצת עברית וסיפורים מגבורות המדינה, ונמצא בחברה של יהודים מדברים ניבול פה כל היום, ולכן היה מוטב לו שילמד בביי"ס עם נכרים שיודע שיש להתרחק מהם.

אמנם אם רצונו להקים בית ספר יהודי עם מורים יראי שמים להדריכם בדרך התורה, שהתורה שומרת אותם מכל חטא ומדריכה אותם בדרך ארץ, אין לך מצוה כמוה, ומותר לבטל כל צדקה שעניי עירך קודם, אבל במורים עבריים אפיקורסים גרע טפי, ומוטב לפזר כספם להקים ת"ת ללמוד בערב ובשבתות עכ"פ ממורים חרדיים אף שלומדים ביום בבתי ספר של נכרים.

ולהקים בית ספר יהודי בלי חינוך לתורה ומצוות אין בזה מצוה כלל, שמינו מחריב יותר מאינו מינו, ומצאו תחליף לתורה ומצוות הלאומיות, ולרמות שבכך הם כיהודים, ולהיפך רצונם להיות עם ככל העמים וגוי ככל הגויים, והסכנה בכך גדולה יותר, ופשוט שבשום אופן אין להתיר ח"ו לתת יד לזה, ובדוד שאין ליתן לזה ח"ו ממעות צדקה!

והנהגות

סימן תקעב

שאלה: בעה"ב רגיל לתת כל שנה כספי צדקה לישיבה, ועכשיו רוצה לשנות לצדקה אחרת.

נשאלתי מבעה"ב אחד שמסר במשך כמה שנים לישיבה נדבה הגונה כל שנה, ועכשיו החליט לתת למקום אחר, והר"מ בא וטוען שאסור לו לשנות משום שדינו כמכירי כהונה וכבר זכה בצדקה וכמבואר בגיטין (ל.) ע"ש.

ונראה ד"איש את קדשיו לו יהיו", והיינו זכות לכל אחד לבחור המקום או איש שרוצה לתת, ואם עד עכשיו רצה במקום אחד הזכות בידו לשנות כשירצה, ותרומה שאני שבהפרשה אינו שלו כלל רק לשבט הכהונה ע"ש היטב ברש"י שם בגיטין ל. ד"ה במכירי כהונה, וכיון שנותן לו תמיד פירש רש"י בגיטין שם דשאר כהנים אסחי דעתייהו ולכן כאלו מטי ליד מכירי הכהונה, ועיין בב"ב קכג: ובתוס' שגם במכירי כהונה יכול לחזור בו אבל אסור דהוה כמתנה מועטת ע"ש, אבל בממונו ממש ונותן לצדקה הזכות לו לבחור מי שרוצה, ולפי זה אף שבש"ך רנ"ז (ס"ק י"ב) הביא מסה"ת שיש דין מכירי כהונה גם בצדקה, נראה דהיינו אם לא חזר בו, אבל אם חוזר בו שיש צורך בצדקה מותר וכמ"ש.

אמנם נראה שבמתנה מרובה שפיר יכול לחזור ולתת למוסד אחר, שלדעתו צריכים עזרתו יותר, אבל במתנה מועטת ששניהם סמכו דעתם שיתן תמיד, ראוי להמשיך לתת אלא אם נתברר לו איזה שנוי במצבם או בהתנהגותם, אבל בלאו הכי אין לו לשנות, ואף שאין כאן דין נדר מ"מ נקרא כמחוסר אמנה שנתקבלה כהבטחה לעולם ופתאום חוזר בו בלי סיבה מספיקה.

לפיכך אמרתי לתורם שאם המדובר בסכום קטן שנותן או ראוי ליתן לכל אחד אין לו למנוע ממנו מפני שרוצה להרבות לאחר, אבל אם מוסר לו כל שנה מתנה גדולה יכול לחזור בו כשמוצא צדקה אחרת שלדעתו הגון יותר, ויתן מכאן והלאה למוסד שלפי דעתו יותר זקוקים לעזרתו.

מו. פיזור הצדקה

א. איתא בגמרא[147]: "כל הנותן מתנותיו לכהן אחד, מביא רעב לעולם". ומכאן למדו הראשונים שגם בצדקה הדין כן, שלא יתן אדם כל צדקותיו לאדם אחד[148]. ויש מהאחרונים שכתב שרק באורח קבע אין לעשות כן, אבל באופן חד פעמי מותר לתת הכל לעני אחד[149]. ברם, מהגר"א משמע שגם באופן זה אין לתת הכל לעני אחד[150].

ב. לדעת הש"ך, מותר לתת את כל צדקותיו לעני שהוא קרובו[151]. אך החתם סופר פליג, ומחלק בזה בין אביו לשאר קרובים — שבאביו הוא צריך לתת לו כל צדקותיו, ואינו רשאי לתת לעני אחר כל עוד שאין לאביו די מחסורו; אבל בשאר קרובים מצוה לתת גם לעניים אחרים[152].

[ומעשה שאספו ממון רב לבניית חומה לבית קברות, והורה החת"ס לתת את כל המותר לעני אחד תלמיד חכם ולמדן מופלא בתורה, ולא לחלק לת"ח רבים[153].]

ג. אם לעני האחד יש דין קדימה, כגון שהוא נצרך יותר (שהוא למזון והאחרים לרווחתם) — נראה שדינו כקרוב; ולסובר שלעני קרוב מותר לתת הכל, גם לו מותר לתת הכל[154].

מז. במקום חילול השם

אם יש לחוש לחילול השם, שהבריות יאמרו עליו שאינו נוהג לתת צדקה לעניים או להחזקת תורה (והדבר גם עלול לרפות את ידי האחרים מלתת); עליו לתת חלק קטן גם לאחרים, אפילו במקרה שמעיקר הדין הוא רשאי לתת את כל צדקותיו לאדם אחד (כמבואר בסעיף הקודם)[155].

מח. הרגיל לתת לעני אחד

אף על פי שאין לתת את כל צדקותיו לעני אחד, מכל מקום אם היה רגיל לעשות כן אל ישנה ממנהגו[156], מפני שמנהגו זה יצר חיוב כלפי אותו עני (כעין דין מכירי כהונה)[157]. יש אומרים שאין זה חיוב ממוני, אלא שאסור לו לשנות משום: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", וכדי שלא יהיה "מחוסר אמנה" (בדומה למי שמבטיח לחבירו מתנה מועטת, שאינו רשאי לחזור בו). ויש אומרים שכלל אינו יכול לחזור בו, משום שלעני שרגיל לקבל ממנו צדקה יש צד זכיה בממון[158].

147. עירובין סג, א.

148. מרדכי בבא בתרא סימן תקב; אור זרוע, הלכות צדקה, סימן כד; שו"ע, יו"ד סימן רנז, סעיף ט. וראה מילואים לפרק זה, סימן ה, שכתבנו ארבעה טעמים לדין זה. ורע"ש אמאי השמיט הרמב"ם דין זה; ואולי משום שהוא מפרש את דברי הגמרא כדברי אגדה, או כמידת חסידות בלבד (וראה עיונים יח).

149. ז"ל החיי אדם, כלל קמה, סעיף א: "ולא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד או לקרוב אחד, ולהניח שאר קרובים — ונ"ל דר"ל שלעולם הוא נותן רק לזה"; ומשמע שאם זה רק בדרך מקרה מותר. וכן משמע מלשון הלבוש שם, שג"כ כתב את המילה "לעולם".

150. כך מוכח ממה שציין בביאור הגר"א סימן רנז, אות טז — לתוס' כתובות כו, א סד"ה אין; וקידושין כז, א ד"ה נתון. דאיתא בגמרא קידושין כו, ב: "מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה. אמר להם ר"ג לזקנים, עישור שאני עתיד למוד נתון לו ליהושע... ועישור אחר... נתון לו לעקיבא בן יוסף כדי שיזכה בו לעניים". והקשו תוס', למה לא נתן לרבי יהושע גם את המעשר עני. וכ' כתירוץ ראשון, שרצה ליתן לעניים הרבה, לפי שהנותן כל מתנותיו לאדם אחד מביא רעב לעולם. והנה, במעשה זה לא מיירי במנהג תמידי אלא רק בדרך מקרה כשבאו בספינה, וא"כ לדעת האחרונים הנ"ל לא היה לו לרבן גמליאל לחוש לזה כלל; ומכאן שהגר"א למד שאין התוס' סוברים כן.

151. הש"ך סימן רנז, ס"ק יט, על דברי המחבר "לעני אחד כלבד", כתב: "או לקרוב אחד, ולהניח שאר קרובים". ומשמע מדבריו, שאם נותן לקרובו ומניח שאר עניים שאינם קרוביו, שרי. וכן כתב כשו"ת מהרש"ם, ח"א, סימן לב (וראה עיונים טז).

152. שו"ת חת"ס, יו"ד, סימן רכט ד"ה לע"ד. וז"ל: "אע"ג דבשארי עניים קרובים מצוה לחלק, אבל באביו צריך ליתן לו את הכל. והטעם נראה פשוט, דהאיכא למ"ד נמי משל כן; ונהי דלא קימ"ל כוותיה אלא משל אב, מ"מ פשוט דלאו דוקא משל אב, אלא שלא יהיה בו חסרון כיס לבן. וכיון דהאי מעות צדקה אין בו חסרון כיס לבן כלל, והוא ממון שאין לו תובעים ורק טובת הנאה להבן, ממילא מחוייב לתתו לאב משום מצות כיבוד". ופלא שלא זכר דהש"ך הנ"ל פליג עליה.

153. שו"ת חת"ס (ליקוטי שו"ת), חלק ו, סימן ט.

154. כך נראה מסברא שדין הקדימה עדיף על העניין שלא לתת הכל לעני אחד, כמו בקרוב (וראה להלן סעיף מט, שכל שעושה בגלל דין קדימה אינו בכלל מחוסר אמנה). וראה מילואים סי' ה, ומסתבר שדין הקדימה עדיף על ארבעת הטעמים המוזכרים שם.

155. שו"ת אגרות משה שם.

156. הלשון "רגיל" הוא ע"פ רש"י גיטין ל, א ד"ה במכרי כהונה: "דאינו רגיל לתת תרומות ומעשרות אלא לכהן זה". וכן ברמב"ם, פרק ז מהלכות מעשר, הלכה ו: "ואם היו רגילין ליטול ממנו, והוא רגיל שלא יתן אלא להן". וראה פרק ד הערה 218, שיש אומרים שבנתן לו שלש פעמים הוי רגיל.

157. מקורו של דין זה הוא מסוגית "מכירי כהונה", בגיטין שם, ועוד: דכמו שבמתנות כהונה יש זכות לכהן או ללוי שהבעלים רגיל לתת לו מעשרותיו, כך גם הדין לגבי עני שרגיל לקבל צדקה. כן פסק בספר התרומות, שער סה, חלק ג; וכן הש"ך, סימן רנז, ס"ק יא, יג (והאחרונים האריכו בזה מאוד; וראה דרך אמונה, פרק ז מהלכות מעשר, הלכה ו). ואולם כתב בשו"ת אמרי יושר, ח"א, סימן ד, שבצדקה שאינה קצובה לא שייך דין מכירי כהונה. ולשי' צ"ל דבעל התרומות והש"ך מיירי בצדקה קצובה, כגון במי שנותן סך קבוע. ואמנם, שאר האחרונים לא חילקו בזה — ראה שו"ת חת"ס, יו"ד, סימן רלז; ובצדקה ומשפט, פרק ג, הערה יז, הביא עוד אחרונים. ועוד שם, שאסור לבקש מתורמים קבועים של מוסד אחד, שיעבירו לתמוך במוסד אחר, ואם עושים כן הוי גזל עניים.

158. נחלקו הראשונים בגדר דין מכירי כהונה, אם הוא רק משום מחוסר אמנה, או שיש כאן גם זכות ממון. דז"ל רש"י בגיטין שם: "כיון דמילתא דפשיטא היא דלדידהו יהיב להו, אסחי להו שאר כהני דעתייהו, והוה כמאן דמטו לידייהו דהני". והיינו, דכיון שנתייאשו שאר כהנים מהממון, ממילא שוב אינו שייך לכלל שבט הכהונה אלא לכהן שרגיל לקבלו (וכן כ' הר"ן שם, וכן דעת עוד ראשונים. וכן משמע בתוס' כתובות קב, א ד"ה לברור, דהמכירי כהונה קנה את המתנות). אבל תוס' בבא בתרא, קכג, ב ד"ה הכא במכירי, כתבו דהיינו טעמא דהמכירי כהונה חשיב מוחזק — משום דהוי כמתנה מועטת [שאם אמר לחבירו שיתן לו מתנה מועטת, אסור לחזור בו, משום מחוסר אמנה]. ואע"פ שאם רצה הישראל הוא יכול לחזור בו, מ"מ כל כמה דלא הדר ביה הוי הכהן מוחזק (וכן כ' ההגהות אשר"י בגיטין שם). ואיכא נפק"מ במחלוקת זו גם לענין צדקה, וכמו שנתבאר בפנים (וראה בדרך אמונה שם, ובבאור ההלכה, ד"ה ואם היו רגילין, שיטות נוספות בזה). ועי' במילואים לפירקין, סימן ו.

מילואים סימן ה - נתינת כל הצדקה לעני אחד

א. בשו"ע סימן רנז, סעיף ט, פסק דאין לתת את כל כסף הצדקה לעני אחד. ונראה שיש בדין זה ארבעה טעמים. הטעם הראשון, משום התוצאה — שהתועלת יותר גדולה לתת לכמה שיותר אנשים; כלומר, בפיזור הצדקה יש קיום יותר גדול של עצם מצות צדקה. ועי' בב"ח, או"ח סימן תרצה, לענין מתנות לאביונים, שכתב: "והשכל ג"כ יחייב אותו; כי מי שיש לו מאה זהובים ליתן לעניים, שגדול שכרו כשיחלקם למאה עניים מאשר יתן כל מאה זהובים לעני אחד או לשנים ושלושה — כי זה שנתן למאה החיה מאה נפשות".

והטעם השני, שאין זה משום התוצאה, אלא משום היסוד שיש להרבות במספר המעשה מצוה של צדקה, כלומר, ככל שהוא עוסק יותר במעשה המצוה שפיר דמי, לפי שע"י כך מידת הנדיבות נקנית בנפשו. ויסוד זה למדנו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, פרק ג מאבות, משנה טו וז"ל: והכל לפי רוב המעשה. שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה, אבל לפי רוב מספר המעשים.

שני טעמים נוספים כתב הלבוש בעטרת זהב, סימן רנז, סעיף ט, וז"ל: "כל הנותן צדקותיו לעני הגון, ודאי זכותו מרובה משנותנים לעני שאינו הגון. לפיכך לא יתן כל צדקותיו לעני אחד בלבד, דשמא האחר הגון יותר. ועוד, שהוא מצער לשאר עניים בזה, אם יתן לעולם לאחד".

שו״ת בדיני קדימה בצדקה

בדבר שאלתו בדיני קדימה בצדקה, מה סדר המוקדם והמאוחר בתורת החסד הנני להשיב בקצרה משום רוב טרדה.

בפתח הדברים נדגיש דלא סדר קדימה אחד יש בצדקה אלא ד׳ סדרים שונים. ונבאר, א׳ סדר קדימה בין **גדרי הצדקה** השונים, כגון פקו״נ, ת״ת, צדקה לעניים וכדו׳. ב׳ קדימה בין **האישים** כגון ת״ח, קרובי משפחה, עניי עירך, וכדו׳. ג׳ קדימה בין **הצרכים** השונים. מאכל, כסות וכדו׳. ד׳ קדימה **בין האופנים** השונים במצות הצדקה וכמ״ש השו״ע ביו״ד סי׳ רמ״ט ס״ו שמונה **מעלות בצדקה**, וכ״ז ברור, ונבאר בקיצור את עיקרי ההלכות.

הנה המעלה העליונה במעלות הצדקה הוא החזקת התורה כמבואר בשו״ע יו״ד סי׳ רמ״ט סעיף ט״ז ״יש מי שאומר שמצות ביהכ״נ עדיפא ממצות צדקה ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות ביהכ״נ״, הרי דמצות החזקת התורה גדולה מבנין ביהכ״נ שהיא גדולה מצדקה לעניים, ומקור הדין במהרי״ק שורש קכ״ח שהביא בשם התשבץ להוכיח מהירושלמי דבנין ביהכ״נ עדיף מצדקה לעניים ״דחזיא תרעא דבי כנישתא דקבני א״ל כמה ממון השקיעו אבותי בבית זה א״ל אדרבה כמה נפשות שיקעו אבותיך במקום הזה וכי לית תמן בר איניש למילף באורייתא או חולים המוטלים באשפה״, ומדלא אמרי סתם וכי לית תמן עניים משמע דבנין ביהכ״נ גדול מצדקה לעניים והחזקת ת״ת גדולה מבנין ביהכ״נ עי״ש. והנה הגר״א בביאורו פקפק בראיה זו מדברי הירושלמי דבנין ביהכ״נ עדיף מצדקה וגם בחקרי לב יו״ד ח״ג סי׳ קי״ד חלק על המהרי״ק בזה דאפשר דעדיף מיניה פריך וכי לית תמן בר איניש למילף אורייתא אך באמת גם צדקה לעניים קודם לבנין ביהכ״נ.

אך אף לשיטתם ברור דת״ת עדיף מצדקה לעניים ולית מאן דפליג עלה, ואף דמשמע מלשון שו״ת הר״ן סי׳ א׳ דלא ברירא ליה הנחה זו דכתב לגבי מי שנדר ליתן ולנדור לחברת צדקה לחולים ואח״כ רוצה ליתן לת״ת ״מי הודיעו מתן שכרן של מצוות שתהא מצות צדקה גדולה מת״ת״ ומשמע דאין זה פשוט בעיניו דת״ת גדול מצדקה לענים ובכלל מה שאמרו ״אין אתה יודע מתן שכרן של מצוות״ הוא, מ״מ כיון דפשוט לדעת המהרי״ק דת״ת גדול מצדקה לעניים וכך הביא בשו״ע, אין לפקפק בהלכתא פסיקתא מכח לשון הר״ן.

אמנם לכאורה יש לעיין בדין קדימה בין ת״ת לצדקה לחולים עניים איזה מהן קודם, דבדברי הירושלמי שהביא מהרי״ק מבואר דת״ת וצדקה לחולי עניים שניהם קודמין לבנין ביהכ״נ וכ״ה בשו״ע וא״כ יש לעיין אם יש דין קדימה לת״ת או לחולים.

ומה שיש לעיין ביסוד מעליותא דצדקה לחולי עניים ומאי שנא משאר עניים ומכל נצרך ללחם לאכול ובגד ללבוש, ויש להבין בשתי דרכים, א׳ דחולה נחשב נצרך טפי ועני ביותר ממי שחסר פרנסתו דכל אשר לאדם יתן בעד נפשו ומשו״ה יש להקדים עני החולה כמו שיש להקדים החסר כל לעני החסר מעט והחסד לחם לאכול קודם לחסר בגד ללבוש כמבואר בסי׳ רנ״א ס״ז. ב׳ מלבד מצות הצדקה שיש בכל צרכי העני ומחסורו אשר יחסר לו, יש עוד מצוה בריפוי החולה ובכלל מצות השבת אבידה הוא כמבואר בסנהדרין ע״ג ע״א דילפינן מ״והשבותו לו״ השבת גופו (ולכאורה נראה דאין זה בהשבת נפשו ממות בלבד כדמשמע קצת ברש״י שם שכתב ״כגון בטובע בנהר״ אלא אף בריפוי החולה שאין בו סכנה ובב״ק פ״א ע״ב כתב רש״י כגון בטועה בדרך דחייב להעלותו לדרך הנכונה ועיין נדרים מ״א ע״ב דכל ריפוי חולה מצוה היא ובר״ן שם דאין לך השבת אבידה גדולה מזו ועיין לקמן סימן ל״ז), ומשו״ה יש להקדים חולה עני דיש בו שתי מצוות גמילות חסדים והשבת אבידה לעני בעלמא.

והנה אם כל מעליותא דחולה עני אינו אלא משום דנחשב עני ביותר מסתבר דת״ת קודם לו, דאף דנתחדשה הלכה שהחולה קודם לבנין ביהכ״נ מסתבר דת״ת קודם לו כיון דמ״מ אין כאן אלא מצות צדקה לעני ומצות החזקת ת״ת קודם לצדקה לעניים, אבל אם קדימה דחולה עני הוא משום דיש בו גם מצות מסוימת של ריפוי החולה אפשר שהיא קודמת אף לת״ת כיון דיש בה תרתי, אמנם אם יתן מכספו לעניים לומדי תורה מסתבר שזה קודם לחולים עניים כיון שיש גם בזה תרתי צדקה לעניים והחזקת התורה.

אמנם נראה עיקר דהחזקת התורה קודמת לחולה עני, דאין משמע מדברי הירושלמי והמהרי״ק והשו״ע דמיירי דוקא בצדקה **לריפוי החולים** אלא **בסיפוק צרכי החולים** ובהקלת סבלם ומסתבר דאין זה בכלל השבת גופו אלא הוי ככל ביקור חולים שהוא ענף דגמילות חסדים כמבואר ברמב״ם ריש פי״ד מאבל ומסתבר דת״ת עדיף מיניה דת״ת כנגד כולם שנינו במשנה הרי דת״ת גדולה מביקור חולים, וראיתי שכ״כ בחכמת אדם כלל קמ״ה סעיף ז׳ דהחזקת התורה קודמת לחולה עני, עי״ש. אך עדיין אפשר **דריפוי** החולה העני קודם לת״ת, אך באמת נראה דבמקום דאין כאן פקו״נ ת״ת קודם, דאפילו בהצלת נפשות נחלקו הדרישה והט״ז כמבואר בסי׳ רנ״א בט״ז סק״ו עי״ש).

ובכל עיקר דין זה דחולה עני קודם לבנין ביהכ״נ שהביא המהרי״ק מן הירושלמי, באמת בגירסתנו בירושלמי אין לזה רמז דהמהרי״ק העתיק לשון הירושלמי ״וכי לית תמן בר איניש דבעי למילף באורייתא **או חולים המוטלים באשפה**״ וכתב שכן הוא בירושלמי **זרעים**, ולא ידעתי איה מקום כבודו של ירושלמי זה, דלפי מיעוט ידיעתי מצינו עובדא זו בב׳ מקומות בירושלמי, בשקלים פ״ה ה״ד ובסוף מס׳ פאה ובשתי המקומות איתא רק ״וכי לית תמן ברי איניש למילף באורייתא״ ולא מוזכר חולים, ואפשר דיש בעוד מקום בירושלמי כלשון המהרי״ק או שהיתה לפניו גירסא אחרת.

☆

והנה פשוט דפיקוח נפש קודם לכל דבר ואף לת״ת וכמבואר בסי׳ רנ״א ס״ד ״יכולים לשנות אפילו מתלמוד תורה לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים״ וכבר תמה שם הט״ז בסק״ו על הפרישה שכתב דאין ליקח מקופת ת״ת להצלת נפשות משום שבמגילה ט״ז ע״ב אמרו גדול ת״ת יותר מהצלת נפשות, והט״ז כתב דפשוט דהצלת נפשות רוחה ת״ת עי״ש, וע״ע בסי׳ רנ״ב ס״א דפדיון שבויים קודם לכל דבר משום שיש בו פקו״נ, הרי לן דאף **חשש** וספק פקו״נ קודם לכל דבר. (ועיין מנחת אשר בראשית סי׳ ל״ח אות ז׳ דחייב אדם להוציא כל ממונו בשביל פקו״נ).

מנחת אשר - המשך

ואחרי שנתבאר דת"ת קודם לחולים עניים וחולים עניים קודמין לבנין ביהכ"נ ובנין ביהכ"נ קודם לעניים דעלמא, נדון קצת בדיני קדימה במצות צדקה לעניים גופא.

הנה מבואר בסימן רמ"ט סעיף ט"ו "גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישיאו בהם בתולות עניות **שאין צדקה גדולה מזו**" ולכאורה קשה מהמבואר בסעיף ט"ז דת"ת או בנין ביהכ"נ קודמין לעניים, אך באמת לק"מ דכונת המחבר בסעיף ט"ו הוא דהגדולה מכל מצוות **הצדקה** דהיינו **צדקה לעניים** הוא להשיא בתולה ענייה אבל החזקת ת"ת או צרכי חולה ובנין ביהכ"נ באמת קודמין אפילו ליתומה עניה, וכך נראה מסידור ההלכות בשו"ע דקודם מבאר המחבר את דיני המוקדם והמאוחר ואת המעלות בצדקה לעניים מסעיף ו' עד סעיף ט"ו ושוב כותב בסעיף ט"ז די"א דבנין בהכ"נ קודם לצדקה, ומשמע שהוא קודם לכל מעלות הצדקה שנתבארו מקודם ואף מנישואי יתומה וזה נראה ברור.

והנה ידעתי וגם שמעתי דבת רבים המהססים מלתרום למוסדות התורה וישיבות וכוללים באמרם, מי יודע כמה כסף מופרש לענינים שאין בהם קשר חיוני ומיידי עם עצם לימוד התורה, אך רע עלי טענה זו, דודאי מי שבידו ליתן לת"ח שהוא יודע ומכיר בו שכל כולו קודש לה' אין מעלה גדולה מזו אך עצת היצר היא להמנע או להקל ראש מכל המצוה בתואנה זו אלא יש לסמוך אחזקת כשרות דישראל, וכי בנתינת כסף לגמ"ח נדע לעולם שהכסף ילך לצורך מזון ומחיה והלא אף בנישואי הבנים יש הרבה ענינים שאפשר בלעדיהם, ומ"מ מצוה גדולה ונשגבה היא ליתן ולחזור וליתן גם לת"ת וגם לגמ"ח וכל דבר מצוה ואשריהם ישראל שהם נתבעין ונותנין.

☆

אמנם אף שנתבארו דיני הקדימה הנ"ל, לענ"ד ברור ופשוט דאף דהמעלה הגדולה ביותר היא ליתן לצורך ת"ת אין זה אלא כשיש לפניו שתי המצוות ואין מעותיו מספיקין אלא או לעניים או לת"ת אבל המפריש כל מעותיו להחזקת התורה בלבד ואינו נותן דבר לעניים עושה שלא כהוגן דאטו יבטל לגמרי מצות צדקה משום מצות החזקת התורה וכי מצוה אחת דוחה חברתה והלא מצות הצדקה בפשטותה צדקה לעניים הוא, ובפרט במעות מעשר דלדעת הרמ"א בסי' רמ"ט אין לעשות בה **שום מצוה אלא צדקה לעניים בלבד** ואף לדעת הדרישה דיכול לעשות בה גם מצוה אחרת וכ"כ הט"ז שם סק"א ובפ"ת שם הביא מהחת"ס דהכל תלוי בדעת האדם בשעת הנהגת ההפרשה, אך מ"מ לדעת הרמ"א חייב ליתנה לעניים וא"כ פשוט דעל כל אדם לקיים גם מצות צדקה כפשטותה דהיינו ליתן צדקה לעניים ולגמילות חסדים ואינו יוצא יד"ח בחיזוק מוסדות התורה בלבד, אלא אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך.

ובסימן רנ"א מבוארים דיני הקדימה בין עני לעני דקרוב קודם לרחוק ות"ח קודם לע"ה ועניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת ונחלקו האחרונים בת"ח מעיר אחרת או ע"ה מעניי עירו מי קודם, הפת"ש בסי' רנ"א סק"ג הביא משמש צדקה שעניי עירו קודמין לת"ח וכ"כ בערוך השלחן שם אך בשו"ת דברי חיים ח"ג חו"מ סי' ס"ח כתב שת"ח קודם עי"ש.

והנה עוד מבואר שם דמאכל לפני כסות וכיוצ"ב יש להקדים את העני ביותר למי שאינו עני כ"כ, וגם בזה יש ספיקות רבים, כגון קרוב שאין לו כסות ורחוק המחוסר לחם מי קודם, ולגבי ת"ח כבר כתב הרמ"א דכסות דת"ח קודם למאכל ע"ה, אך כבר כתבו הפוסקים דאין דין ת"ח בזה"ז לגבי הלכות צדקה

☆

והנה אף שנתנו הפוסקים דיני קדימה בצדקה יש להתבונן במצב המציאות לפי המקום והזמן, דהנה ברור לענ"ד דאף שאמרו חז"ל עניי עירך קודמין אין זה אלא בימיהם שבני העיר הם שדאגו לעניי עירם ואין זולתם מי שידאג להם, אבל בזמנינו בעידן התחבורה והתקשורת ההמונית אם עני נוסע ברחבי העולם לאסוף תרומות או אם ועדות רבנים וגופי צדקה אוספים למענו בפרסום גדול החוצה גבולות ומרחקים שוב אין הוא בכלל עניי עירך.

ועוד נסתפקתי בכל גדרי הקדימה בצדקה אם חובה הן כדיני קדימה בברכות, ודיני הקדימה בהצלה דסוף מסכת הוריות, או שמא אין כאן אלא מעלה בעלמא ומצוה מן המובחר, ולכאורה נראה דמותר לו לאדם ליתן משלו לכל צדקה שיחפוץ ואין חיוב גמור בסדר הקדימה אלא מעלה ומדת חסידות, וכיון שאין כאן חיוב גמור ומאידך יש ספיקות רבים בדיני הקדימה נראה רמן הראוי בפועל לנהוג בדרך הממוצע "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך", ויפריש מקצת כספי הצדקה שלו לת"ת, מקצת לעניים, וכדו' שאר עניני הצדקה והחסד.

ולענ"ד נראה דבזה"ז יש להדר במיוחד במעלה העליונה שכתב המחבר בסי' רמ"ט ס"ו להחזיק ידי המך ולהעמידו על רגליו כדי שלא יצטרך לבריות, דהלא בשאר המעלות יש לפקפק בזמנינו בכמה ספיקות כנ"ל במצוה זו יש להדר במשנה תוקף בזמנינו, דכל אדם שאפשר לחלצו ממעגל העוני יש בזה הצלה גדולה.

ומתוך כל הנ"ל נתבאר סדר הקדימה כלהלן:

א. כל דבר שיש בו פקו"נ כגון חושיב"ס או שאר פקו"נ כמבואר בסי' רנ"א סעיף י"ד וכן פדיון שבויים שדינו כפקו"נ כמבואר בסי' רנ"ב, וזה קודם לכל דבר ומותר אפילו לשנות מצדקה אחרת לצורך פקו"נ ופדיון שבוים והן קודמין אפילו לת"ת כמבואר שם בט"ז ס"ק ו'.

ב. החזקת ת"ת, וזה כולל כל הנצרך לתת כגון ביהמ"ד וספרים וכדו' כמבואר בפשטות המהרי"ק והשו"ע וכך כתב החכמ"א שם.

ג. חולים עניים, ולכאורה משמע דלא רק לצורך ריפוי אלא אף לצורך סיעוד וכדו' כנ"ל.

ד. בנין ביהכ"נ, אך הגר"א ועוד אחרונים פקפקו בקדימה זו כנ"ל.

ה. נישואי יתום ויתומה, ואפשר דבזמנינו שהוצאות הנישואין עצומות ואין ביד האדם לשאת בהם לבדו הוי כל הכנסת כלה בכלל זה.

ו. שאר עניי ישראל לפי סדר הקדימה בסי' רמ"ט וסי' רנ"א.

כתבתי את הנלענ"ד לפום רהיטא וברכתי למע"כ שיראה סימן ברכה במעשיו הגדולים בכלל ובפרט ויה"ר שנזכה במהרה להגשמת דברי הנביא "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

ידידו המוקירו
הדו"ש באה"ר
אשר ויים

הלכות קדימה

א. קיום מסירת התורה

בראש סדר הקדימה עומדת צדקה המיועדת לקיום מסירת התורה. לכן, אם חס ושלום נמצאים מוסדות התורה במצוקה קשה ויש חשש לעצם קיומם, וממילא נשקפת סכנה לקיום מסירת התורה לדורות הבאים בעם ישראל; הרי שצדקה זו קודמת לכל[1].

ב. הצלה משמד

צדקה המיועדת להצלת יהודי משמד, באופן שמותר לחלל את השבת (כמבואר בשולחן ערוך, או"ח סימן שו, סעיף יד[2]); הרי שצדקה זו קודמת לכל[3].

ג. הצלת נפשות

צדקה לפיקוח נפש או אפילו לספק פיקוח נפש, קודמת לכל[4]. ואפילו אם אספו כסף לשם תלמוד תורה, מותר לשנותו להצלת נפשות[5] (ומה שאמרו בגמרא[6] שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות[7]; אין זה שייך לענין דין קדימה בצדקה, אלא לומר שהזכות של תלמוד תורה גדולה מהזכות של הצלת נפשות[8]). וכן מצינו בכתוב שהיו נותנים מכספי בית המקדש למלכי אומות העולם, כדי למנוע סכנת נפשות[9].

ד. קדימה של קרובים

יש לאדם להקדים עני שהוא קרובו לתת לו צדקה, לפני עניים שאינם קרוביו;[10] ואף כאשר לשאר עניים חסר דבר נצרך יותר, כגון שלקרובו חסר רק כסות ולעני אחר חסר מזון[11]. וכן קודם הקרוב אפילו לעני תלמיד חכם[12]. לכן, הנותן מתנות להוריו הנצרכים; או שנותן לילדיו שמעל גיל שש, שאינו חייב במזונותיהם[13], כדי ללמד את הבנים תורה, ולהנהיג את הבנות בדרך ישרה; הרי הוא מקיים בזה מצות צדקה[14] — והיא קודמת לכל.

ה. הקרוב קרוב קודם

כל הקרוב יותר קודם לאחרים[15]. ולכן פרנסת עצמו קודמת לכולם, וגם לאביו ולאמו[16].

כב. קדימה של תלמיד חכם

אחרי הקרוב יש להקדים תלמיד חכם[59]. תלמיד חכם שאיננו מעניי עירו קודם לעניי עירו[60], אך יש שכתב שעניי עירו קודמים לת"ח[61]; ואולם רוב האחרונים פסקו שת"ח קודם[62].

---

1. ראה בהקדמת הברכת שמואל לבבא בתרא, שהביא את קושית הראשונים: כיצד שרי לרבי עקיבא למסור את נפשו כדי ללמד תורה לאחרים, והרי על לימוד תורה אין אדם מצווה ב"יהרג ואל יעבור". ותירצו, דשאני רבי עקיבא שמסר את נפשו בשביל "תורה של רבים". ורגיל אני לבאר את ענין זה של תורה דרבים, עפ"י מש"כ לבאר בחידושי הגר"ח השלם על הש"ס, הוספות סימן לא; על הגמ' בריש פרק קמא דמגילה, שתורה של רבים דוחה גם הקרבת קרבנות, ואף שהיא מצוה עוברת. דיעויין במש"כ הרמב"ם בהקדמתו ל"יד החזקה", שלמשה רבינו היו שלשה תלמידים שהיו חכמי הדור: יהושע, אלעזר ופנחס; ואת יהושע ציוה משה למסור את התורה לדורות הבאים. וזה הפשט בגמ' הנ"ל, דתורה של רבים הכוונה היא למסירת התורה — ומסירת התורה חשובה ביותר וקודמת לקרבנות. והנה הרמב"ם שם מונה את רבי עקיבא בין חכמי המסורה, ומעתה יש להבין את תירוץ הראשונים שר"ע מסר את נפשו בשביל תורה דרבים, דהיינו בשביל מסירת התורה; ובאמת על מסירת התורה יש למסור את הנפש (ובספרי משא בהר, עמוד 24, הארכתי בזה יותר). כתבתי את הקדמה זאת כדי להראות את עוצם החשיבות שבקיום מוסדות התורה, וראה להלן. (ואפשר דצדקה זו קודמת אף לצדקה לצורך פיקוח נפש, אך צריך לזה הסכמה מגדולי הדור.)
2. ראה משנה ברורה שם, ס"ק נו, שרק אם הוא אנוס מותר לחלל עליו את השבת בכדי להצילו משמד, אבל ההולך לשמד מרצון אין מחללין עליו את השבת (ובשער הציון שם, אות מט, כתב שבקטנה אפילו אם עושה מרצונה נחשב הדבר לאונס, דפיתוי קטנה אונס הוא).
3. ואפשר דהיא קודמת אפילו לצדקה לפיקוח נפש; וראה בט"ז שם, ס"ק ה: "דזה עדיף מפיקוח נפש".
4. דקיי"ל בעלמא, אין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ.
5. הטור והשו"ע, יו"ד סימן רנא, סעיף יד, העתיקו משו"ת הרא"ש, כלל ו, סימן ב: "יכולים לשנות אפילו מתלמוד תורה, לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה; לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן, ויכום ויפשיטום ערומים".
6. מגילה טז, ב.
7. האחרונים הביאו שכן הקשה המהרש"ל בהגהותיו לטור.
8. ב"ח וט"ז שם, ס"ק ה. וראה בפרישה שם, אות יג, שתירץ את קושית המהרש"ל, דבמגילה מדובר כשיש אחרים שיכולים להציל; אבל אין הכי נמי כשאין אחרים — פיקוח נפש קודם (ובדרישה אות ה, כתב לחדש שכאשר אי אפשר לקיים שניהם אז תלמוד תורה קודם, אך כבר הט"ז שם דחה דבריו).
9. ביאור הגר"א שם, ס"ק כד (במקור לשו"ת הרא"ש הנ"ל).
10. טור ושו"ע, יו"ד סימן רנא, סעיף ג; ספרי פרשת ראה, פיסקא קטז (הובא בבית יוסף שם).
11. אהבת חסד ח"א, פרק ו, נתיב החסד, אות ד.
12. הש"ך סימן רנא, ס"ק יז, כתב שאביו קודם אפילו לת"ח (מלבד לרבו, שאם הוא ת"ח יותר מאביו — רבו קודם). ובהגהות רע"א שם, סעיף ג, כתב שלאו דוקא אביו אלא ה"ה גם שאר קרוביו, ואף שמהש"ך אין ראיה לזה (וכן כתב בשו"ת חכם צבי, סימן ע). ונראה לדייק כן מלשון הרמב"ם בפרק י מהלכות מתנות עניים, הלכה טז, שכתב: "וכן הנותן מזונות לאביו ולאמו הרי זה בכלל הצדקה. וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם". ומשמע שאין דין חיוב צדקה מיוחד לאביו, אלא הוא חלק מהדין הכללי של חיוב צדקה לקרובים. וראה להלן הערה 26 שיש חולקים.
וראה מש"כ בשו"ת תשורת ש"י ח"א, סימן ער, דמי שאם לא יתן צדקה לשאר עניים, יצא עליו שם רע ותהיה לו חרפה — יכול לתת לשאר עניים לפני הקרובים, ואפילו לפני אביו. והוכיח כן מהא דאפוטרופוס פוסק צדקה על היתומים כדי שיצא עליהם שם טוב. וכ"ש דשרי בכיה"ג כדי שלא יצא עליו שם רע; וגם אפשר שזה יזיק לפרנסתו, והרי הוא עצמו קודם לאביו.
13. בית יוסף סימן רנא, וש"ך שם, ס"ק ד.
14. רמב"ם שם, טור ושו"ע סימן רנא, סעיף ג.
15. טור ושו"ע שם, סעיף ג.
16. הטור שם כתב בשם רב סעדיה גאון: "חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו; שנאמר 'וחי אחיך עמך' — חייך קודמים לחיי אחיך". וכבדק הבית שם כתב על דברי רב
58. שו"ת נחלת שבעה, סימן ה (והוכיח כן בין השאר משו"ת דברי ריבות הנ"ל): דכיון שהוא קנה את המצוה הרי הוא חייב לתת, ואין לו טובת הנאה בממון זה.
59. הוריות, פרק ג, משנה יג: "אימתי בזמן שכולם שוים, אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ". ובגמרא שם: "דאמר קרא 'יקרה היא מפנינים' — מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים". רמב"ם, פרק ח מהלכות מתנות עניים, הלכה יח; טוש"ע שם, סעיף ט. וכ' בש"ך ס"ק יז; וכן בהגהות רעק"א סעיף ג, דאביו קודם לתלמיד חכם. ורע"א הכריע דגם שאר קרוביו קודמים לת"ח (ראה הערה 12).
60. אהבת חסד ח"א, פרק ו, נתיב החסד, אות יד; דרך אמונה פרק ז מהלכות מתנו"ע, ס"ק צט. וראה משיב דבר להנצי"ב, חלק ב, סימן מז. ועי' שו"ת דברי חיים [צאנז], ח"ב, חושן משפט, סימן סח: שכבר נודע שת"ח קודם לעניי עירך.
61. בפתחי תשובה סימן רנא, ס"ק ג, הביא משו"ת שמש צדקה: "דעניי עירו אפילו הם עמי הארץ קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ח; והא דאיתא... דכל הקודם בחכמה קודם לחבירו — היינו דוקא אם שניהם מעיר אחת" (וכן כתב בערוך השולחן, סימן רנא, סעיף ח). ובמשיב דבר שם כתב, שדברי השמש צדקה הם כאשר הת"ח נמצא בעיר אחרת, ולפיכך ס"ל שיש להקדים את עניי עירו, אבל כשהת"ח לפניו הוא מודה דת"ח קודם (וראה לקמן סעיף כו).
62. כנ"ל הערה 60.

כג. הגדול בחכמה קודם

כל הגדול בחכמת התורה קודם לחבירו[63]. וסדרן קודם לפלפלן[64], היינו בקי קודם לחריף[65].

כד. קודם גם לנצרך יותר

תלמיד חכם קודם אפילו כשהוא פחות נצרך מעני אחר; ולכן תלמיד חכם הזקוק לכסות קודם לעני עם הארץ אפילו כשהוא זקוק למזון[66]. ואשתו של תלמיד חכם דינה כתלמיד חכם, שאשת חבר כחבר[67].

כט. קדימה לפי חשיבות הענין

כשם שיש דיני קדימה באישים, כך יש דיני קדימה בסוגי הצדקה[85]. ואלו הן הדרגות:

א. הצדקה הקודמת לכל היא, הצדקה לפדיון שבויים[86].

ב. לתת כסף לנערים כדי שיוכלו ללמוד תורה[87]; לחולים עניים שאין להם דואג[88]; לעניים רעבים או ערומים[89].

ג. הכל מודים שצדקה להשיא בתולות עניות קודמת לצדקה לרווחת עניים[90]. ויש שכתבו שרק צדקה להשיא בתולה עניה יתומה, קודמת לשאר צדקות; אבל כשיש לה אב עני שאין לו ממון להשיאה, דינה כשאר צדקה לרווחת עניים[91].

ד. יש אומרים שתרומה לבית כנסת קודמת לצדקה לרווחת עניים[92], ויש אומרים שצדקה לרווחת עניים קודמת לתרומה לבית כנסת[93].

ל. לתלמוד תורה

יש מהאחרונים שחידש דמה שאמרו[94] שצדקה לתלמוד תורה קודמת לצדקה לבית הכנסת, אין זה אלא לתלמוד תורה של גדולים בני מצוות החייבים בתלמוד תורה מדאורייתא; אבל ת"ת של תשב"ר אינו קודם[95]. ונחלקו עליו רבים, שהרי חז"ל הפליגו מאוד בחשיבות ת"ת של תשב"ר, ואף קיום העולם תלוי בכך[96]. ומ"מ כתב באגרות משה[97], שאף שלת"ת של תשב"ר יש דין קדימה, אבל להחזיק ת"ח שהגיע להוראה עדיף מתשב"ר[98].

מג. איש ואשה

א. בצדקה לפיקוח נפש, הצלת האיש קודמת להצלת האשה[128]. אבל לענין מזון או כסות, מקדימים את האשה לאיש[129].

ב. יתום ויתומה שבאו להינשא, מקדימים להשיא את היתומה[130]. וכן, האשה קודמת לאיש להוציאה מבית השבי[131].

---

63. רמב"ם, פרק ח מהלכות מתנות עניים, הלכה יח; שו"ע סימן רנא, סעיף ט.
64. ביאור הגר"א שם, אות יח, בשם הירושלמי.
65. דרך אמונה שם, ס"ק קכב, על פי הוריות יד, א: "סיני ועוקר הרים, סיני עדיף". ועוד כ' שם: אם אחד מפלפל ביותר עד שאין בכח הנשאלים לתרץ את קושיותיו, ואחר שונה משנתו במתון ומסיק לשמעתתיה אליבא דהילכתא — יש ספק בגמרא מי קודם; והמאירי כתב שבזמנינו השני קודם.
66. רמ"א סימן רנא, סעיף ט; ומקורו בירושלמי הוריות, פ"ג, הלכה ד (הובא בבית יוסף שם). וראה גם ש"ך ס"ק טז.
67. שם; מהירושלמי.
85. לאחר הצדקות הנ"ל סעיפים א-ד, וראה סעיף ח.
86. ראה פרק ח. והעולה משם שפדיון שבויים קודם אפילו לסוגי הצדקה שיש להם דין קדימה. וראה גם תוס' בבא בתרא ח, ב ד"ה פדיון, בהא דמוכרין ספר תורה לפדיון שבויים, דכתבו: אף שבפרק בני העיר לא אמרו אלא שמוכרין ס"ת ללמוד תורה ולישא אשה; שמא לפדיון שבויים פשיטא שמוכרין, דעדיף מתלמוד תורה — ולפי"ז ה"ה דפדיון שבויים קודם לתלמוד תורה. ועי' רמב"ם, פרק ח מהלכות מתנות עניים, הלכה י; טוש"ע ריש סימן רנב.
87. שו"ע, סימן רמט, סעיף טז: "יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים, עדיף ממצות בית הכנסת". ומקורו בשו"ת מהרי"ק, שורש קכח; בשם התשב"ץ קטן, סימן תקלו, דיליף מירושלמי. וראה מילואים לפידקין, סימן א, שביארנו הטעם לקדימה של עניים חולים; וכן שהסתפקנו מה קודם: צדקה לעניים ללמוד תורה, או צדקה לחולים עניים.
88. לשון הירושלמי שהביא המהרי"ק הוא: "חולין המוטלין באשפה"; אולם משמע במהרי"ק דהוא לאו דוקא, וכמ"ש בשו"ע חולים עניים סתם. ומ"מ מסתבר דחולה עני המטופל כראוי אינו בכלל זה.
89. בערוך השולחן שם, סעיף כ, כתב: "וכן נראה לי ברור דזה שכתבנו דעדיפא [-תרומה לביהכ"נ] מצדקה, לא מיירי בצדקה להאכיל רעבים וכיוצא בזה; אלא בצדקה שהוא להרחיב להעני, לכן הרחבת ביהכ"נ עדיפא". ונראה דבמ"ש "להאכיל רעבים וכיוצא בזה", בא לרבות גם להלביש ערומים. וא"ש למש"כ במילואים לפרק זה, סימן א, דאיכא עדיפות וקדימה במקום שיש גם את הלאוין של צדקה.
90. בשו"ע שם, סעיף טו: "גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישיאו בהם בתולות עניות, שאין צדקה גדולה מזו"; ומקורו במהרי"ק, שורש קכג — ולא הביאו חולק. וראה מילואים לפרק זה, סימן ג.
91. ש"ך שם, ס"ק יא, בשם שו"ת מהר"ם אלשקר; וכן משמע בביאור הגר"א שם, אות יט.
92. שולחן ערוך שם, סעיף טז, על פי המהרי"ק. ובערוך השולחן שם כתב: "גם כוונת רבינו הב"י הוא על נדבות לצרכי ביהכ"נ, ולא בבנין ביהכ"נ עצמו; וזהו ודאי דבההכרחיות לצרכי ביהכ"נ ודאי דחיוב גמור הוא. אלא לענין מותרות דסגי בלאו הכי, כמו ריבוי נרות וכיוצא בו. וכן מוכח במהרי"ק וכן בירושלמי, דעל ההכרחיות ודאי לא היו מפקפקים". כלומר, דבנין בית הכנסת עצמו קודם.
93. ביאור הגר"א שם, אות כ; והביא ראיה מתוס' בבא בתרא, ט, א ד"ה שנאמר. דאיתא בגמרא שם, אל ימנע אדם עצמו מלתת שלישית השקל בשנה לצדקה, שנאמר: "והעמדנו עלינו מצות..."; וכ' תוס' שפסוק זה נאמר לגבי בדק הבית של בית המקדש, וכל שכן לגבי צדקה. ומוכח שצדקה עדיפא על בדק הבית, וכל שכן על בית כנסת. ובחקרי לב, יו"ד, הלכות צדקה, סימן קיד, למד כן מסברא: דהרי בצדקה נצטוינו בתורה כמה פעמים ומצות עשה ול"ת היא, ואילו על בנין ביהכ"נ אין לנו שום מצוה בתורה; ואיך יתכן שביהכ"נ יהיה קודם לצדקה. ודע שכ' בשו"ת שבט הלוי, חלק ט, סימן קצט, שבדאיכא עניים קמן פשיטא אליבא דלכו"ע שהם קודמים, משום דאיכא בהו עשה ול"ת (וראה לעיל הערה 89, כעין סברא זו).
94. עי' לעיל הערה 87.
95. האחרונים הביאו שכך כתב בשו"ת מהר"י אסאד, יו"ד, סימן שטו, והוכיח כן מהירושלמי ומשו"ת מהרי"ק.
96. שו"ת מנחת יצחק ח"ב, סימן לט; וכ' שגם המהר"י אסאד לא הכריע בזה. וראה גם שו"ת שבט הלוי ח"ה, סימן קמד; צדקה ומשפט פרק ג, הערה עז, בשם שו"ת משפטי שמואל, סימן סה: שמדברי האחרונים לא משמע כן.
97. יו"ד, חלק ג, סימן צד.
98. וטעמו שלהחזיק ת"ח שהגיע להוראה עדיף. ואף שגדול מאוד הבל תינוקות של בית רבן שאין בו חטא, בכ"ז עדיף ת"ת של ת"ח שהגיע להוראה, שמבלעדי זה תשתכח ח"ו תורה מישראל. אבל כשכבר יש שם גדולי הוראה, מעלת התשב"ר גדולה יותר. ולכן פסק: אם אי אפשר לבעלי הוראה להתפרנס, ויצטרכו לבטל זמנם ולא יוכלו להתגדל בתורה, עדיף שיתנו את הצדקה לבעלי הוראה; ואם לאו, צדקה של תשב"ר עדיפא.
128. משנה סוף הוריות; תוספתא הוריות, פרק ב, הלכה ו. וראה ש"ך סימן רנא, ס"ק יא, בשם הבית יוסף, דמה שאמרו במשנה שם שלהחיות האיש קודם, הכוונה היא להצילו אם הוא טובע בנהר, אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא (ועי' לקמן). וראה גם בחסדי דוד, על תוספתא הוריות שם, ד"ה האיש, בהא דאשה קודמת למזון — היינו היכא דליכא פיקוח נפש, אבל בפיקוח נפש האיש קודם, דהוא מקודש טפי שלומד תורה וחייב בכל המצוות.
129. כתובות סז, א: "מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום; מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים, ואין אשה דרכה לחזור". רמב"ם, פרק ח מהלכות מתנות עניים, הלכה טו; טוש"ע, סימן רנא, סעיף ח. וראה בבית יוסף שם, ד"מפרנסין" משמע בין מזון ובין כסות.
‹נשאלתי, כאשר בתחנת ההסעה עומדים גברים ונשים, האם יש חיוב על נהג שעוצר שם להקדים ולאסוף אשה, כדי שלא תוסיף להתבייש בעצירת טרמפ. ואפשר שיש ללמוד כן מהלכתא דא; דכשם שאשה קודמת בצדקה לפי שאין דרכה לחזר על הפתחים, כך גם כאן צריך להקרימה לפי שאין דרכה של אשה לעצור טרמפ. ואולם שמעתי מהגר"מ שטרנבוך, שאין זה נכון לנשים לעצור טרמפ, ולפיכך אם אעפ"כ אשה רגילה לעצור טרמפ, מסתבר שאין להקדימה; ואין זה דומה למש"כ הש"ך, לפי שהתם מיירי במחזרת על הפתחים מתוך אונס, ואין בכך חטא.›

סדר הקדימה במטרות הצדקה

מבואר בפוסקים שיש עדיפויות שונות במטרות הנתינה, וזאת למודעי, שעל אף המבואר בפוסקים, פעמים רבות יש לדון כל מקרה לגופו, כי יש אופנים ומקרים לפי מקרה הזמן, שמשתנים סדרי העדיפות[א].

פדיון שבויים וסכנה

א. המעלה העליונה במצות צדקה, היא פדיון שבויים, שאין מצוה גדולה בכל הצדקות כפדיון שבויים[ב]. והמעלים עיניו מהם עובר ב"לא תאמץ את לבבך" ועל "לא תקפוץ את ידך" ועל "לא תעמוד על דם רעך" ועל "לא ירדנו בפרך לעינך", וביטל מצות "פתוח תפתח את ידך לו" ומצות "וחי אחיך עמך" "ואהבת לרעך כמוך" "והצל לקוחים למות" והרבה דברים כאלו[ג], וכל רגע שמאחד פדיון שבויים באופן שאפשר להקדים כאילו שופך דמים[ד], והפודה שבויים הקב"ה יציל אותו ואת זרעו מליפול בשבי[ה].

ב. בכלל פדיון שבויים הוא, כל דבר שיש בו סכנה. כגון לפרוע מיסים למלך[ו]. ויש מי שהליץ שאף המחתן ילדיו, ובעיקר בנותיו, הוא בכלל פדיון שבויים[ז]. (דיני פדיון שבויים יחבארו להלן בפרק יח).

אנשים רעבים או חולים

ג. ובכלל העדיפות העליונה, להאכיל רעבים או לפרנס עניים החולים[ח], אפי' אינם בעלי תורה[ט]. וכן בקור חולים והכנסת אורחים עניים[י]. (אולם, אין זה במעלה כפדיון שבויים[יא]).

להשיא עניים

ד. וכן בכלל זה להשיא בתולות עניות או חתן עני[יב], (אלא שבתולה קודמת[יג], וכן יתומה קודמת[יד], אך אם יש ממון רק להשיא אחד מהם, יתום ועני קודם[טו]).

ה. מי שאין הוריו משלמים לו הוצאות הנישואין, דינו כיתום לגבי הוצאות אלו[טז]. כמו כן גר שהתגייר דינו כיתום, ואפשר לשלם הוצאות נישואין מכספי צדקה[יז].

צדקה ללימוד תורה ולשאר צרכי מצוה

ו. צדקה לנערים ללמוד תורה, עדיף מהוצאות בית הכנסת[יח]. ואפילו מבנין בית הכנסת[יט]. ובכלל צדקה לנערים ללמוד תורה, הם כל צדקי ביהמ"ד המסייעים ללימוד[כ]. אף הוצאות הסקה וחשמל[כא].

ז. נתינת מעשר ניתקנה לעמלי התורה, שיתחזקו בתורה. ועל כן יש להם עדיפות, ואם אינו יכול לחלק הכל לעמלי התורה, יראה לתת להם רוב או לפחות חצי[כב]. אולם, אם יש לו קרובים עניים, צריך לתת להם לפני העמלי תורה (אף שהם אינם עמלים בתורה[כג]).

ח. עדיף להחזיק תלמוד תורה של ילדים מאשר להחזיק תלמוד תורה של גדולים[כד].

ט. עניים סתם, ותלמוד תורה, תלמוד תורה קודם[כה]. (רין עניים חולים כתבנו לעיל בסעי' ג)

י. בנין לתלמוד תורה, חשוב יותר מבנין לבית הכנסת[כו].

יא. הרוצה לתרום בנין לישיבה, עדיף לתרום לישיבה שקיימת כבר ומצליחה, מאשר לבנות מקום תורה חדש שספק אם יצליח[כז].

יב. לתת לישיבה אחת שיש בה הרבה לומדים, זה כמו לתת לכמה ישיבות[כח].

א שמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א שעל אף המבואר בפוסקים, צריך לדון בכמה מקרים לגופו של ענין, כי ישנם אופנים ומקרים לפי מקרה הזמן שיש שינויים בעדיפויות. וראוי להתייעץ עם מורה הוראה מוסמך. שוב ראיתי שכתב הגר"ח קנייבסקי בתשובה לשאלה "האם חייב להקדים קרובו בשיש עניים אחרים שמצבם יותר קשה?", תענה "שכל ההקדמות הן כשמצב בולן שוה". וכן כתב על שאלה מה עדיף לפאר ולרחם בית כנסת או החזקת כולל, תענה "הכל לפי הענין והצורך". (ראה בסוף הספר בתשובותיו אות עו). וראה בקריינא דאיגרתא ח"א מכתב קעב בזה"ל "מעכ"ת מעוניין שאכתוב חילוק הצדקה מי ומי הקדמים, יעויין ביור"ד רנא ג... ואנן, טוב שאל תנח ידך מכל המוסדות הטובים, אך להקודמים יש להרבית כפי ראות עינים". ובתשובות והנהגות ח"א סי' תקסז הביא משמיה דהגר"א שפירש את הפסוק "לא הקפוץ ידך" שהכוונה ראם קופץ ידיו כל אצבעותיו שווים, והזהירה התורה לא לקפוץ אלא לפשוט, ואז כל אצבע בגודל שונה, ואז יחליט במי יש מצוה יותר.

ב בשו"ע סי' רנב ס"א נפסק, שפדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ובגמ' בב"ב דף ט ע"ב מבואר דהוא משום שבשבוי יש גם רעב וגם סכנת נפשות. וכתב בחכ"א כלל קמה ס"ח, שפדיון שבויים קודם אפי' לת"ת וכ"ש לפרנסת עניים ולכסותן. ומש"כ 'בכל הצדקות' בן פידש בפרישה דיש סי' רנב. אולם בשו"ת אבקת רוכל סי' ג' משמע שחולק, דכתב אה עמלי התורה לפני פדיון שבויים.

ג שם ס"ב.

ד שם ס"ג.

ה מטה משה עמה' גמ"ח חלק שני פ"ד במעלה האחד עשרה.

ו חכ"א כלל קמה ס"ח. ובתב בכרתי ופלתי פמ"ד הו"ד בדרך אמונה פ"ח ס"ק סד שהוא הדין אם נתחייב לגוים מחמת הלואה או מס ואם לא יפרע יאסרוהו. וראה בשו"ת בי"ד של שלמה יו"ד סי' א: 'לפרע פרעות בישראל החייב ממון לגוים או בסף גולגותא ואין לו לשלם והרי זה פדיון שבויים ממש'. והו"ד בשו"ת ישכיל עבדי יו"ד ח"א סי' יג.

ז ז"ל הפלא יועץ פרק הצדקה 'ובנישואי בניו וכנותיו שאו ההוצאה מרובה והדוחק ובפרט בנישואי הבנות הרי הוא כפדיון שבויים שהרווחק והצעד הרבה שבאים לידי בזיון ואב ואם מר להם עין במר בוכה והמרחם ירחמו עליו מן השמים'. גם באהבת חסד ח"ג פ"ו בתב 'עוד עושים בזה חסד גדול עם אביהן ואמן שהם כובים ומצטערים יום וליל בהגיע בנותן לפרק הנישואין ואין לאל ידם להושיע'.

ח עיקר מצות מעשר ניתקן לעניים וכדכתב הרמ"א סי' רמט ס"א, אהבת חסד ח"ב פי"ט ס"א. ואולם אם הם עניים חולים הם עדיפים משאר רבדים ובדבתב בחכ"א כלל קמה ס"ז, אף שבשו"ע סי' רמט סט"ז כתב יחד צדקה לתורה עם חולים עניים. וראה בסמוך. גם בשו"ת ב"ד של שלמה יו"ד ח"א סי' א כתב להדדיק על פני כולם עניים חולים.

ט אהבת חסד שם בהגה: 'עניים קדמים אפי' לבעלי תורה'. וצריך לפרש בדבריו שדוקא עניים חולים וכדומה שהוא פיקוח גפש, דבהגהות יד שאול לסי' רמט סט"ז העיר על מה שמוכח כשו"ע שעניים חולים הוא שווה במעלה לת"ת. 'והקשה הרי קי"ל שת"ח כנגד כולם, ותי"ץ שעניים חולים הוא פיקוח נפש וקודם הוא לת"ת, ועדיף הוא מכל המצוות, וסיים, וגם עי"ז יוכלו ללמוד תורה בשיתרפאו וא"כ הוי לימוד תורה ג"כ.

י שו"ת ישכיל עבדי יו"ד ח"א סי' יג סעי' ב אות ב, שבכלל עמלי תורה ועניים זה קופות של ת"ת ובקור חולים והכנסת אורחים שהם הולבים לעניים.

יא כן נראה ע"פ הגמ' בב"ב דף ח' ע"ב שאיתא שם 'שבי קשה מבולם דכולהו איתנהו ביה' עי"ש.

יב בשו"ע סי' רמט סט"ו כתב וז"ל גבאי צדקה שיש כידם מעות צדקה ישיאו בהם בתולות עניות 'שאין צדקה גדולה מזו'. (ונקט גבאי צדקה דזה לשון המשנה בכתוכות דף סז ע"א, אבל ה"ה בכל אחד, וב"מ באהבת חסד ח"ג פ"ו). ועי' בש"ך ס"ק יא מהמהר"ם אלשקר 'שדוקא יתומות אבל לא ידעתי אם יכולים הקהל להשיאה עניה שאין לאביה יכולת להשיאה'. ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלר, ו, שאם עשה בל טצדקי שבעולם ולא הצליח להשיא בתו, אף אם אינה יתומה דינה בדין היתומה שהיא מיטלת על הציבור. ועי' ברמב"ם הל' מתנ"ע פי"א הט"ז שבתב, כל המאביל ומשקה עניים ויתומים על שולחנו הרי זה קורא אל ה' ויענהו ומתענג על ה' שנאמר אז תקרא וה' יענה. וכדרך אמונה שם ס"ק נט בתב, שמשמע מהרמב"ם שאפי' אם יש ליתומים מעות מ"מ מאחר ואינם יכולים להסתדר בעצמם הרי זה בכלל צדקה. ועי' בתשובות והנהגות ח"א תקס אות יז, ששמע בשם הגר"א שהמצוה המובחרת בצדקה זה להשיא עני או עניה. והגר"א בעצמו ביטל תלמוד תורה כדי לעסוק במצוה זו. אך כתב שם בתשוה"נ שזהו דוקא בשצדיכים להכרה, אבל אם דורשים דירה וצריכים יותר מהכרח ובפי הנהוג, אף שגם בזה יש משום מצות צדקה, מ"מ אין להעדיף חתן וכלה זו על שאר צדקה. וראה בשו"ת רבדי יציב יו"ד סי' קמו שלאו מילתא דפשיטא היא לתת עבור ת"ת שילמד תורה בשיש להשיא יתומה או הכנסת בלה, דיש צדדים לכאן ולכאן.

יג שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קסא אות ז, והוכיח כן מהמהרי"ק שורש קבג בסופו, שממנו מקור דין השו"ע גבי בתולות עניות, אלא שאשה קדמת לאיש במבואר בגמ' כתובות סז ע"ב. וכן נפסק בשו"ע סי' רנא ס"ח.

יד שו"ע סי' רנא ס"ח. וביאר באהבת חסד ח"ג פ"ו ראשית דהוא בכלל צדקה, תעוד רבושת אשה מרובה משל איש, תעור רלא תוהו בראה לשבת יצרה.

טו ערוה"ש סי' רנא ס"י. מאחר ואיש מצווה על פו"ר ולא אשה. ולכן כשאין בביס של צדקה אלא להשיא אחד מהם, יתום ואיש קודם. ובדרך אמונה פ"ח ס"ק ק כתב, שלאו רוקא יתום ויתומה אלא ה"ה סתם עניות שאין להן להנשא. וכן האריך בשו"ת צית אליעזר חי"ח סי' עג, ומבין ראיותיו הביא מאו"ח סי' קנ ס"ו, שמוכרין אפילו ס"ת להשיא יתומים, ובמ"א שם כתב שה"ה יתומות. חיזין שיתום עדיף. וראה במשנ"ב שם ס"ק כד, שגם כתב שאף שהאשה אינה מצווה על פו"ד מ"מ על לשבת יצרה מצווה, והן אמנם שהאליה רבה שם כתב שיתומה עדיפא דבושתה גדול מיתום, מ"מ החת"ס שם בהגהות לשו"ע פליג שיתום עדיף. וכדברי הערוה"ש שיתום תעני קודם, כתב גם בשו"ת ערוגת הבושם אבהע"ז סי' א סעיף ב ס"ק ב.

טז הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, בן מסר בשמו בנו הגר"ע. וכ"כ הגרש"ז בהמלצה לבחור כזה 'אך באמור ההורים של שניהם נשארו בדוסיא והחתן והכלה שניהם כיתומים אשר אין להם אב ואם'. וכן שמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א, שבחור שהוריו העשירים לא יומבים בו, הרי הוא עני גמור. שאפשר לתת לו כספי מעשר.

יז שו"ת ציץ אליעזר חי"ח סי' עג אות ז.

יח שו"ע סי' רנא סט"ז. ודעת המהר"י אסאד סי' שטו, שדוקא תלמד תורה של גדולים עדיף מביהכנ"ס ולא תלמד תורה של תשב"ר. אך בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' לט, דחאו. וראה להלן הערה כה.

יט שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קצט.

כ חכ"א כלל קמה ס"ז: 'אם אין בידם להספיק שניהם (עניים וביהכ"נ) ולהסונפקות נערים ללמד תורה וכ"ש לישובי ביהמד"ר בדי שילמדו ובל צדכי ביהמד"ר קדם לביהכנ"ס'. והוא מהשו"ע סי' רמט סט"ז 'מצות צדקה לנערים ללמד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות בייהכנ"ס'. ועי' בפתחי תשובה סי' רנט ס"ק ה מתשובת הר הברמל, שנער שאין לו במה להתכסות כדי ללבת לבית רבו ללמוד' הלבשה זו גופא נקראת ת"ת, ביון שגורמת לה, ובלא זה לא ילמד. אלא שהוסיף שאם יש נער ללמד ממש, ונער אחר ללבוש, ואם נלביש לזה ירחה הראשון שהוא ללמד ממש, בזה יש להקדים הצריך מיד לת"ת.

כא שו"ת בי"ד של שלמה יו"ד ח"א סי' א, ובסיבום אות ט. ובאהבת חסד ח"ב פט"ו בהגה בתב לעודד מבירת עליות בביהכ"ס בשקונים מהכסף עצים ונרות לביהכ"ס וכתב שהוא בכלל החזקת התורה. וראה בפי"א סעי' סכ אם רשאי לשלם התצאות אלו מכספי מעשר.

כב אהבת חסד ח"ב פי"ט ס"א. והביא כן מהבנה"ג בסי' רמט ס"א, (וכן הוא בשו"ת אבקת רוכל סי' ג בזה"ל 'שישתדל לתתם חצים או רובם לבעלי תורה וקרוביו העניים') ומהשיטמ"ק כתובות דף נ ע"א, שהמעשר הוא דוגמת המעשר שניתן לכהנים וללוים שיתחזקו בתורה ה'. וכ"כ בשו"ת בית דינו של שלמה יו"ד סי' א. וכתב בספר חסידים אות תתרמד: 'מי שיש לו נכסים הרבה ויש לו בנים ובנות עשירים ועניים יתן לעני ובניו יותר מלעשיר ובניו וללומדי תורה ירבה'. (וראה באורחות רבינו ח"א עמ' ש, שאמד בעל הקהילות יעקב זצ"ל לאחד שקיבל ממנו המלצה על שלשה כוללים, שיחלק את הכסף שיאסוף לפי מספר האברכים בכל כולל, ולא יחלק שוה בשוה בין הכוללים). וראה להלן הערה כה משמיה דהגר"מ שך והסטייפלר.

כג אהבת חסד ח"ב פי"ט ס"א בהגה. ולמר כך מהש"ך סי' רנא ס"ק יז, והוסיף שאף שמשמע במדרש שמע"כ ניתקן לעמלי תורה וכנ"ל. מ"מ בימינו כשנותן מעשר הרי פוטר את עצמו מצדקה, ובצדקה זיבחה התורה לקדוב יותר. ונשאר שם בצ"ע לגבי איש שהמעשר הוא יותר מהשגת ירו, שמדינא פטור מזה ורק רצה לזכות במצות, אם חייב ג"כ ליתנם לקרוביו או שיכול לתת לעמלי תורה.

כד שו"ת הרשד"ם יו"ד סי' קסז, וסמך דבריו על מאמרם אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן. וכ"ב בשו"ת משפטי שמואל סי' סה. ובשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סי' צד כתב, שת"ח שהגיע להוראה ואם לא יתנו לו יתבטל מלימודו, עדיף מת"ת של תשב"ר. אבל בלא"ה תשב"ר עדיף. וראה בסוף הספר בתשובות הגר"ח קנייבסקי אות מט, שכן השיבו הגראמ"מ שך והסטייפלר שחיידר של תשב"ר הוא הצדקה החשובה ביותר. אולם דעת הבית הידב"ז סי' יח שאין בירינו להכריע היום אם הבל פה שאין בו חטא עדיף על הירושים המתחרשים ע"י גרולים, כי הרבה הפליגו חז"ל במעלת מחדש חידושי תורה. וכן בשו"ת יהודה יעלה יו"ד סוס"י שטו בתב. שת"ת של גדולים עדיף בי הם מצווים על לימוד ולא קטנים.

כה הגהות יד שאול לסי' רמט סט"ו. וכ"ה בתשב"ץ קטן תקלג, שכלל בשם הירושלמי שהוו"ד בב"י סי' רמט סט"ו לימוד תורה עם תולים המוטלים באשפה, משמע שאם אינם חולים ת"ת קודם.

כו עיקרי הד"ט הל' צדקה הו"ד בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלד בסופו.

כז שו"ח אג"מ יו"ד ח"ב סי' נז. וכ"כ בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' צב אות ט, והוסיף שגם יש ספק אם המקום החדש יחזיק מעמיד.

כח שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' צב אות י, וביאר ראם יש כמה לומדים הוי כמו רבים.

יג. תלמוד תורה של ילדים שבלעדיו ילמדו הילדים בבית ספר ללא תורה, מצות ודרך ארץ, או בניית מקוה, ראה הערה[כה].

יד. אמנם מצות בניית בית הכנסת חשובה היא מאוד, אולם במקום שיש עניים מרודים, מתוסרי לחם או חולים, או עניים התובעים, עדיף לתת להם מאשר לבית הכנסת[כו]. וכל שכן אם יש להם כבר בית הכנסת, אלא שרוצים להוסיף עוד בתי כנסת שעדיף לתת לעניים[כז], ואין צריך לומר אם באים רק לפאר ולהדר את בית הכנסת, שעניים עדיפי[כח]. אך אם אין להם כלל בית הכנסת, ומאידך ישנם עניים הצריכים הרחבה, בית הכנסת עדיף[כט].

אם עדיף לפאר בית הכנסת או להחזיק כולל, הכל לפי הצורך והענין[ל].

מצות ביומו תתן שכרו לעומת צדקה

טו. מי שיש לפניו מצות "ביומו תתן שכרו", ועני המבקש צדקה, ואין לו לתת לשניהם, יתן למצות "ביומו תתן שכרו"[לא].

הידור מצוה לעומת צדקה

טז. עדיף לתת למצוה המוטלת על הציבור (כת"ת, מקוה ושאר מצוה רבה), מאשר לתת עבור כתיבת נביאים על קלף[לב].

עדיפות למזון

יז. עני המבקש אוכל, קודם לעני המבקש ביגוד[לג].

יח. עני המבקש מזון וכסות, קודם לעני המבקש כסף לשם קיום מצות כתפילין ציצית ולולב[לד].

יט. להלביש עניים טובים שאין להם מלבושים, עדיף מלתת לסופר שיכתוב ספר תורה[לה].

הקדמת אישה לאיש

כ. אשה קודמת לאיש לאוכל ולביגוד[לו]. ודוקא כששניהם מבקשים אותו דבר, כגון שניהם אוכל, אך כשאישה מבקשת כסות ואיש מבקש לחם, האיש קודם[לז]. וכן להציל מסכנת מות האיש קודם[לח]. ואם האיש תלמיד חכם, הוא קודם לאשה בכל אופן[לט].

כה שו"ת רב פעלים חו"מ סי' ז. וכתב שזה אפילו אם מצות ביומו תתן שכרו באה לו ע"י שליח שליבא משום בל תלין. ועי' בביה"ל רי"ש סי' רמב ד"ה לכבד.

כו על מקוה כ"כ בשו"ת אבן ישראל חלק ט סי' צא. ונימק שנביאים הוא מצות קריאת ההפטרה פעם בשבוע, לעומת מקוה, שבשאין מקוה זה הצלת בני ישראל מאיסור תמידי של כרת. ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תקס"ב כתב כן על כל מצוה המוטלת על הציבור בת"ת מקוה ושאר מצוה רבה.

לז שו"ע סי' רנא ס"ז. ועי' בפתחי תשובה סי' רנט סק"ד, שביגוד שע"ז יוכל ללכת ללמוד, וזה גופא נקרא תלמוד תורה, כיון שזה גורם לתורה, ואם לא יהי"ה לבוש לא ילמד.

לח שו"ת חתם סופר קובץ תשובות סי' מו.

לט כדברי הנביא ישעיהו (ישעיהו נח, ז) "כי תראה ערום וכסיתו", ספר חסידים תתרלו.

מ שם סעי' ח. (ובש"ך סקי"א, כתב שלענין להחיות דהיינו אם הם טובעים בנהר איש קודם) ובטעם הדבר (כתבו המפרשים) הו"ד בש"ך ס"ק יב, דדרך איש לחזר על הפתחים ואין דרך אשה בכך, ואף אם היא כעת המחזרת, מ"מ מאחר ואין דרכה בכך היא קודמת. טעם נוסף שמא תתביי"ש לחזר גם אצל אחרים ובערוה"ש סעי' י, הוסיף דחרפת האשה מרובה משל איש. ועי' כדרך אמונה פ"ת ס"ק צג, שאשה קודמת לאיש אף אם האיש בא לפניה אולם אם האיש והאשה שוין במעלה, י"ל שיש להקדים את מי שבא ראשון.

מא ערוה"ש סי' רנא ס"י, וטעמו שצער הגוף גרע מבזיון.

מב ש"ך סי' רנא ס"ק יא; חכ"א כלל קמה ס"ב. וביאר כי האיש לומד תורה. וכסט"ו כתב טעם נוסף, כי הוא חייב במצות טפי מאשה.

מג דרך אמונה פ"ח ס"ק צג.

לא שו"ת שבט הלוי שם, שכהיום שכל חוג בונה לעצמו בית הכנסת, שוראי עדיפי עניים. אך כתב שאמנם צריך בכל פעם שיקול הדעת, אם אכן בית כנסת זה נצרך, וכגון אם יתווסף ע"ז מקום תורה וכד'.

לב שו"ת שבט הלוי שם.

לג חכמ"א כלל קמה ס"ז; עדוה"ש סי' רמט ס"ב; שו"ת שבט הלוי שם, וכפל דבריו בח"י סי' קלד.

לד תשובת הגר"ח קנייבסקי בסוף הספר אות עו עיין שם.

לה אם יש מקוה קרוב ואין חשש של ביטול פו"ר אלא ביום יומיים, וכן אין חשש לעבירה, ת"ת קודם. אבל באין מקוה קרוב ויש חשש לכרת ושאר איסורים. מקוה עדיף. ובאופן שיש חששות שוין במקוה ובישיבה מקוה עדיף, אך כדרך כלל הישיבה עדיף אף אם היא כבר קיימת, ורק הענין להחל על המתעסקים בה. שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קטו.

ל בשו"ע סי' רמט סט"ז כתב, שי"א דמצות בית הכנסת עריפי על צדקה. ועי' בב"י שדוקא עניים סתם, אך עניים חולים המוטלים באשפה (בערוה"ש בחב מוטלים במטה), הם עדיפים מבית הכנסת. וכהכמת אדם בלל קמה ס"ז הוסיף מחוסרי לחם, וכ"ה בערוה"ש סעי' כ, ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קצט, שמסקנת הב"י שעדיף בית הכנסת מסתם עניים, זה דוקא בליבא עניים תובעים, דאם יש עניים תובעים הם עדיפים מבית הכנסת. וראה בביאור הגר"א ס"ק כ, שמוכח מדבריו שעניים אף שאינם חולים עדיפי מבית הכנסת. וכן כתב בהגהות יר שאול לסי' רמט, והביא ראיה לדבריו מדכר רש"י במלכים א ע"פ ויבא קדשי דוד אביו, ודלא כשו"ע. גם בחדרי דעה פקפק על השו"ע, ועי' גם בשו"ת מהרי"ם מדתנכורג ח"ר סי' תרצב, שהביא לתשב"ץ תקטו, שחולים עריפי מנרות בית הכנסת.

לא שו"ת שבט הלוי שם, שכהיום שכל חוג בונה לעצמו בית הכנסת, שוראי עדיפי עניים. אך כתב שאמנם צריך בכל פעם שיקול הדעת, אם אכן בית כנסת זה נצרך, וכגון אם יתווסף ע"ז מקום תורה וכד'.

לב שו"ת שבט הלוי שם.

לג חכמ"א כלל קמה ס"ז; עדוה"ש סי' רמט ס"ב; שו"ת שבט הלוי שם, וכפל דבריו בח"י סי' קלד.

לד תשובת הגר"ח קנייבסקי בסוף הספר אות עו עיין שם.

לה שו"ת רב פעלים חו"מ סי' ז. וכתב שזה אפילו אם מצות ביומו תתן שכרו באה לו ע"י שליח שליבא משום בל תלין. ועי' בביה"ל רי"ש סי' רמב ד"ה לכבד.

לו על מקוה כ"כ בשו"ת אבן ישראל חלק ט סי' צא. ונימק שנביאים הוא מצות קריאת ההפטרה פעם בשבוע, לעומת מקוה, שבשאין מקוה זה הצלת בני ישראל מאיסור תמידי של כרת. ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תקס"ב כתב כן על כל מצוה המוטלת על הציבור בת"ת מקוה ושאר מצוה רבה.

לז שו"ע סי' רנא ס"ז. ועי' בפתחי תשובה סי' רנט סק"ד, שביגוד שע"ז יוכל ללכת ללמוד, וזה גופא נקרא תלמוד תורה, כיון שזה גורם לתורה, ואם לא יהי"ה לבוש לא ילמד.

לח שו"ת חתם סופר קובץ תשובות סי' מו.

לט כדברי הנביא ישעיהו (ישעיהו נח, ז) "כי תראה ערום וכסיתו", ספר חסידים תתרלו.

מ שם סעי' ח. (ובש"ך סקי"א, כתב שלענין להחיות דהיינו אם הם טובעים בנהר איש קודם) ובטעם הדבר (כתבו המפרשים) הו"ד בש"ך ס"ק יב, דדרך איש לחזר על הפתחים ואין דרך אשה בכך, ואף אם היא כעת המחזרת, מ"מ מאחר ואין דרכה בכך היא קודמת. טעם נוסף שמא תתביי"ש לחזר גם אצל אחרים ובערוה"ש סעי' י, הוסיף דחרפת האשה מרובה משל איש. ועי' כדרך אמונה פ"ת ס"ק צג, שאשה קודמת לאיש אף אם האיש בא לפניה אולם אם האיש והאשה שוין במעלה, י"ל שיש להקדים את מי שבא ראשון.

מא ערוה"ש סי' רנא ס"י, וטעמו שצער הגוף גרע מבזיון.

מב ש"ך סי' רנא ס"ק יא; חכ"א כלל קמה ס"ב. וביאר כי האיש לומד תורה. וכסט"ו כתב טעם נוסף, כי הוא חייב במצות טפי מאשה.

מג דרך אמונה פ"ח ס"ק צג.

פלא — צדקה — יועץ

וְהִנֵּה בְּעִנְיַן הַצְּדָקָה יֵשׁ עֲרָכִין כְּמִפֹּרָשׁ בְּדִרז"ל הֵם אָמְרוּ חַייִךְ קוֹדְמִין עֲנִייֵךְ קוֹדְמִין עֲנֵיי עִירֵךְ קוֹדְמִין (ב"מ סב ע"א) בְּאֹפֶן שֶׁאֵין רְאוּי לְאָדָם לְצַמְצֵם הַרְבֵּה מְאֹד בְּהוֹצָאוֹת הַבַּיִת שֶׁלֹּא מִדַּעַת אַנְשֵׁי הַבַּיִת כְּדֵי לִתֵּן צְדָקָה שֶׁהֵם קוֹדְמִין.

וּבִכְלָל עֲנֵיי עִירֵךְ כָּתְבוּ הַמְפֹרָשִׁים שֶׁהֵם עֲנֵיי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּאֵמֶת עֲנֵיי עִירֵנוּ עִיר עֻז לָנוּ. וְלָכֵן נָהֲגוּ כָּל בְּנֵי הַגּוֹלָה לִתֵּן לִשְׁלוּחֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁבִּכְלַל עֲנֵייֵךְ הוּא לִתֵּן לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁהֵרֵי אָמְרוּ תַּלְמִיד חָכָם הַכֹּל קְרוֹבִין (שַׁבָּת קה). וְיָדוּעַ מַעֲלַת הַמְהֻגֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו כְּמֹאוַרז"ל אִם בְּקֹשְׁטְ לְעֲשׂוֹת צְדָקָה עֲשֵׂה אוֹתָהּ עִם עַמְּלֵי תּוֹרָה (קה"ר יא א), שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מָיִם" (יְשַׁעְיָה ל"ב). וְכַמָּה מִצְווֹת עוֹשֶׂה בְּיַחַד צְדָקָה מַחֲזִיק בְּיַד לוֹמְדֵי תּוֹרָה מַכְבֵּד הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ מֵבִיא דּוֹרוֹן לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא כְּמַקְרִיב בכורים (כְּתֻבוֹת קה) עוֹשֶׂה צְדָקָה עִם בְּנֵי אָדָם הַמְהֻגָּנִים וּמַה מְאֹד גָּדוֹל שְׂכָרוֹ כְּמֹבְאָר בְּדִבְרֵי רז"ל כִּי גְּדוֹל הַמַּעֲשֶׂה עַד שֶׁהַקְּדִים הַכָּתוּב זְבוּלוֹן לְיִשָּׂשכָר וְעִתִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת צֶל וְחֻפָּה לְבַעֲלֵי תּוֹרָה (ויק"ר כה ב) דִּכְתִיב "בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף" (קֹהֶלֶת ז') וּכְתִיב "שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל" (תְּהִלִּים קי"ט). וְעוֹד כִּי גְּדוֹל צְדָקוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם מִשְּׁאָר אָדָם דְּאִהְדּוּרֵי אִפְּתְחֵי לֹא מְהַדַּר וְצָרִיךְ לְנַהֵג סַלְסוּל וְהוֹצָאָתוֹ מְרֻבָּה בֵּין בְּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בֵּין בְּמַלְבּוּשִׁים וּמִשְׁתַּלְטְלִין כִּידוּעַ שֶׁאֵין דַּרְכָּם וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדָם לְהִתְבַּזּוֹת בְּסִחוֹרֵי הַבַּלָּאוֹת וּצְרִיכִים הֵם לְכַלְכֵּל אֶת עַצְמָם בְּכָשֵׁר וְיֵין וְקָאוו"י וְכַדּוֹמֶה כְּדֵי לַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמָר עַל הַתּוֹרָה כִּי תּוּשִׁיָּה הִיא וְצָרִיךְ לָתֵת לָהֶם דֵּי מַחְסוֹרָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ טְרוּדִים וְתִהְיֶה מַשְׂנַתָּם שְׁלֵמָה וַעֲבוֹדָתָם תְּמִימָה בְּאֹפֶן שֶׁאַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר וְרָבוּ מַעֲלוֹת מַחֲזִיק בְּיַד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וּמְהֻגֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו כַּמְּפֹרָשׁ בַּשׁ"ס וּמִדְּרָשִׁים (כְּתֻבוֹת קיא) אֶלָּא דְּכָל כִּי הָא אִי אֶפְשָׁר לְתַלְמִיד חָכָם לְדָרְשׁוֹ שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהוּא דּוֹרֵשׁ טוֹב לְעַצְמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן תִּפְאֶרֶת חֲכָמִים עֶשְׂרָם.

וּכְשֶׁנּוֹתֵן לַעֲנֵיי עִירוֹ צָרִיךְ לְהַבְחִין אֵיזֶהוּ עָנִי הַגּוּן צָנוּעַ וּמַעֲלֵי וְעָנִי הָשׁוּב בֶּן טוֹבִים לָהֶם יִפְתַּח יָדוֹ בְּיוֹתֵר כִּי לְפִי מַה שֶׁהוּא אָדָם יִגְדַּל עֶרְכּוֹ לְשֵׁם צְדָקָה וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יִפְחֹת מִלִּתֵּן לְכָל שׁוֹאֵל וּלְכָל מִין עָנִי כְּמִדַּת קוֹנוֹ שֶׁנּוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו וּבְמִדָּה שֶׁמּוֹדֵד מוֹדְדִין לוֹ שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין עִמּוֹ וּמַה שֶּׁאָמְרוּ הִכְשִׁילָם בְּבָנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים (ב"ב ט). אֲפִשָׁר דְּהֵינוּ שֶׁאֵינָם צְרִיכִים לְטַל לְפַרְנָסָתָם וְנוֹטְלִים לְהוֹצִיא לְדָבָר עֲבֵרָה רַחֲמָנָא לִיצְלַן אֲבָל לְמִזּוֹנוֹת אֵין בּוֹדְקִין אֶלָּא שֶׁלְּעָנֵי הַמְחֻזָּר עַל הַפְּתָחִים אֵין נִזְקָקִים לוֹ לְמִתְּנָה מְרֻבָּה אֲבָל נוֹתְנִים לוֹ מַתָּנָה מוּעֶטֶת וְאִסּוּר לְהַחֲזִיר הָעָנִי שֶׁשָּׁאַל רֵיקָם שֶׁנֶּאֱמַר "אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם" (תְּהִלִּים ע"ד). כָּךְ פָּסַק הָרַמְב"ם וְנִרְאֶה שֶׁבִּכְלָל זֶה הוּא עָנִי שֶׁפּוֹשֵׁט מִטְּפַחַת בְּפָתַח בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁהוּא כְּמִי שֶׁשּׁוֹאֵל לְכָל אֶחָד וְצָרִיךְ כָּל אֶחָד לְהַשִּׂיל לוֹ פְּרוּטָה.

וְכֵן עֶרֶךְ הַצְּדָקָה הוּא לְפִי מַחְסוֹרוֹ וְדַחְקוֹ וְצַעֲרוֹ שֶׁל הַמְקַבֵּל שֶׁהֲרֵי פָּסַק הָרַמְב"ם שִׁפְּדְיוֹן שְׁבוּיִים קוֹדֵם לְפַרְנָסַת עֲנִיִּים וְאֵין מִצְוָה רַבָּה וּגְדוֹלָה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים. וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ יַעֲרִיךְ הָאָדָם הַדַּחַק וְהַצַּעַר שֶׁל הָעָנִי וִירַחֵם עָלָיו כְּדֵי שֶׁיְּרַחֲמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם וּלְפִי זֶה הַכֹּל נִמְדָּד הָעֶרֶךְ בִּזְמַן הָעֶרֶךְ כְּגוֹן בְּעֶרְבֵי יָמִים טוֹבִים וְאִם יָלַד לוֹ וּבְנִשּׂוֹאֵי בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁאָז הַהוֹצָאָה מְרֻבָּה וְהַדַּחַק וּבְפֹרֶט בְּנִשּׂוֹאֵי הַבָּנוֹת חֲרֵי הוּא כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים שֶׁהַדַּחַק וְהַצַּעַר הָרַבֶּה שָׁבָאִים לִידֵי בְּזָיוֹן וְאָב וְאֵם מַר לָהֶם עַיִן בְּמַר בּוֹכָה וְהַמְּרַחֵם יְרֻחָמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

וּבִכְלָל צְדָקָה בַּסָּתֶר הוּא לְקִנּוּת מַעֲנִי בִּיקֵר כְּמָה שֶׁשּׁוֹאֵל וְלִמְכֹּר לוֹ בָּזוֹל וּלְהַשְׁכִּירוֹ לְמִלַּאכְתּוֹ וּלְשַׁלֵּם לוֹ יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לְשֵׁם צְדָקָה וּלְקִנּוּת סְגֻלַּת צְדָקוֹת וּשׁוֹשְׁבִינוּת שֶׁאָז צוֹרֶךְ הָעָנִי גָּדוֹל שֶׁהוֹצָאָתוֹ מְרֻבָּה וְנִזּוֹן בְּזָרוֹעַ שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁנֶּהֱנֶה מִיגִיעוֹ וְשִׁנּוּטֵל אֶת הָרָאוּי לוֹ וְהַנּוֹתֵן נוֹתֵן לְשֵׁם צְדָקָה וּלְחִבּוּב מִצְוֹת סְגֻלַּת צְדָקוֹת וּשׁוֹשְׁבִינוּת שֶׁלֹּא תְּהֵיֶינָה מִצְווֹת בְּזוּיוֹת שֶׁמְּחַזְּרִין עַל הַפְּתָחִים לְמָכְרָן וְאֵין קוֹנֶה וּכְדֵי בְּזָיוֹן וְאֲשֶׁר הֵרְחִיב הַשֵּׁם אֶת גְּבוּלוֹ פְּתוֹחַ יִפְתַּח אֶת יָדוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה כִּבְרָכַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ פֶּזֶר יִתֵּן לְהוֹסִיף לוֹ וּלְהַנִּיחַ בָּרְכָה אֶל בֵּיתוֹ כִּדְכְתִיב "יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסֵף עוֹד" (מִשְׁלֵי י"א). וּבְאֻמַּת שֶׁיֵּצֶר הַמְּמוֹן הוּא קָשֶׁה כִּבְרָזֶל וְעַל כֵּן זֶה אָמְרוּ אָדָם נָכֵר בְּכִיסוֹ (עֲרוּבִין סה). שֶׁאִם בְּעֵינֵי הַמְּמוֹן יְנַצֵּחַ אֶת יִצְרוֹ וְיֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ מִבֶּטֶן לוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה וְיִקְיֵם כָּל דְּבָר טוֹב לָכֵן לוֹ בְּכֹחַ יִגְבַּר אִישׁ חַיִּלִים יִגְבַּר לַעֲשׂוֹת צְדָקָה כְּדִמְבֹּעֲיֵי לֵיהּ לְמֵיעְבַּד וְהַכֹּל לְפִי אַהֲבָתוֹ לִבּוֹרְאוֹ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה כְּאֵין נֶגְדּוֹ וּמַה גַּם בְּיָדְעוֹ וּבְהַאֲמִינוֹ בְּתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה וְדִבְרֵי חז"ל שֶׁהַשֵּׁם יְשַׁלֵּם כְּפַלַּיִם וּלְעוֹלָם אֵין אָדָם מֵעֲנִי מִן הַצְּדָקָה. וְאֵין דָּבָר רָע וְלֹא הֶזֵּק נִגְלָל בְּשִׁבְיל הַצְּדָקָה שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם" (יְשַׁעְיָה ל"ב).

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

קיום הבטחות ..... א
תמימות בספירת העומר ..... ב
קטן שהגדיל ..... ג
לא בשמים היא ..... ד
פדיון הבן בספיקות ..... ה
זר בברכת כהנים ..... ו
רות המואביה ובדיני גרות ..... ז
תקיעות בעת צרה ..... ח
ברכת שהחיינו בציצית ..... ט
שביתת הארץ ..... י
כהנים בקברי צדיקים ..... יא
התחלה בתפילה ובמצוות ..... יב
תפילת מוסף ..... יג
נדרי צדקה במחשבה ..... יד
יציאה מארץ ישראל ..... טו
קידוש ה' ..... טז
מעשה שבת ..... יז
מאכלים עם מיני דגן ..... יח
שמיטת כספים ..... יט
גורל הגר"א ..... כ
הצלת נפש בנפש ..... כא
טעויות בתפילת ר"ה ..... כב
בינונים תלוים ועומדים ..... כג
קדושת שביעית בד' מינים ..... כד
הלכות מצויות בכבוד ס"ת ..... כה
דברים האסורים בשבת
משום השמעת קול ..... כו
טעויות בתפילה ובבהמ"ז ..... כז
סנדק בשני אחים ..... כח
קיום הסכמי בחירות ..... כט
מצוה בו יותר מבשלוחו
או הידור מצוה ..... ל
ברוך שפטרני ..... לא
מקדש מעט ..... לב
פונדקאות ..... לג
פדיון שבויים ..... לד
הדלקת נרות חנוכה בשליחות ..... לה
חיובי הנכדים בכבוד סביהם ..... לו
יששכר וזבולון ..... לז
קריאת שמות ..... לח
השתנות הטבעים ..... לט
תפילין של ר"ת ..... מ
תורה עם דרך ארץ ..... מא
לא יסתור דברי אביו ..... מב
האזנת סתר ..... מג
הכותל המערבי ..... מד
לא ילבש ..... מה
חטא כדי שיזכה חברך ..... מו
ברכת החמה ..... מז
יין שביעית לד' כוסות ..... מח
תנאי בקיום מצוות ..... מט
רפואה ועישון ביו"ט ..... נ

רשימת השיעורים - שנה שניה:

מדבר שקר תרחק ..... נא
וחי בהם, קביעת רגע המוות ..... נב
חמר מדינה לקידוש והבדלה ..... נג
ההנהגה במחלוקת הלכה וקבלה ..... נד
חזקת כהונה ..... נה
אנכי ה' אלוקיך ..... נו
גיורים פסולים ..... נז
פנים חדשות ..... נח
תכלת בציצית בזמן הזה ..... נט
תינוק שנשבה ..... ס
בגדרי בל תשקצו ..... סא
צער בעלי חיים ..... סב
ירושה בשררה וברבנות ..... סג
אילת - בירור גבול דרום א"י ..... סד
אשו משום חציו ..... סה
לא תחמוד ..... סו
ברכת הגומל - לעוברי דרכים ..... סז
לא תתגודדו ..... סח
בל תשחית ..... סט
מצות מעקה ..... ע
ברוב עם הדרת מלך
או זרזין מקדימין למצוות ..... עא
י"ג מדות ..... עב
הפסק בדיבור בתקיעות ועוד ..... עג
עינוי ביו"כ, ומצות אכילה
בעיו"כ ..... עד
מצות חינוך ..... עה
הפטור מדבר ועושהו ..... עו
שיכור בהלכה ..... עז
מילה שלא בזמנה ..... עח
כופין על מדת סדום ..... עט
קנין כסף - שטרות ..... פ
סיטומתא ..... פא
מעשר כספים ..... פב
אוהב ושונא ..... פג
נר איש וביתו ..... פד
חנה ושבעת בניה ..... פה
עשרה בטבת ..... פו
קדיש ..... פז
רפואה סגולית בשבת ..... פח
מזוזה במקום שאין בו ד' אמות ..... פט
לחם משנה ..... צ
חיבור והפרדת אותיות ..... צא
עביד אינש דינא לנפשיה ..... צב
מכירת בתי כנסת ..... צג
נשים בפרשת זכור ..... צד
על שם הפור ..... צה
צורות אדם ומשמשים במרום ..... צו
אתר אינטרנט הפתוח בשבת ..... צז
תאריכים ושמות לועזיים ..... צח
מסחר בחול המועד ..... צט
קו התאריך ..... ק

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

גניבת דעת ..... קא
ספיה לקטן ..... קב
אונאת דברים ..... קג
קדושת הכהנים והלוויים ..... קד
תורה שבעל פה ..... קה
נרות שבת ..... קו
מנין עשרה לדברים שבקדושה ..... קז
נפילת אפים ..... קח
כניסת כהן לבתי חולים ..... קט
היזק ראיה ..... קי
סתם יינם ..... קיא
טבילת כלים ..... קיב
פתיחת מסעדות ומכבסות
בתשעת הימים ..... קיג
נחמו נחמו עמי ..... קיד
עיקר וטפל בברכות ..... קטו
יחוד ..... קטז
חלב נכרי - מצלמות וידאו בהלכה ..... קיז
ד.נ.א. בהל' עגונות וממונות ..... קיח
עני המהפך בחררה ..... קיט
שלשה ספרים נפתחים ..... קכ
כל נדרי ..... קכא
סוכה גזולה ..... קכב
שנים מקרא ואחד תרגום ..... קכג
זמני הלכה בארצות הצפון ..... קכד
קיום מצוות בחלל ..... קכה
שומר פתאים ה' ..... קכו
דמי שדכנות ..... קכז
כונה בתפילה ..... קכח
קידוש לבנה ..... קכט
חנופה ..... קל
גדרי ברכת המצוות ..... קלא
חכמת התורה וחכמיה ..... קלב
כבוד אחיו הגדול ..... קלג
נתכוון למחשבת איסור ..... קלד
קבלה מעשית, ושימוש בשמות ..... קלה
אחיזת עינים ..... קלו
מצה שרויה ..... קלז
מוקצה מחמת חסרון כיס ..... קלח
שינוי זהות בשעת סכנה ..... קלט
ביטוח בהלכה ..... קמ
שנה מעוברת ..... קמא
בשר בחלב ..... קמב
פקוח נפש בשבת ..... קמג
מותר צדקה ..... קמד
קבלת תרומה מגוים ..... קמה
משלוח מנות ..... קמו
נאמנות לאשה ..... קמז
הפסק בברכות ובקיום במצוות ..... קמח
בדיני איטר ..... קמט
תוספת שבת ויו"ט ..... קנ

רשימת השיעורים - שנה רביעית:

מצות תוכחה ..... קנא
גרופה וקטומה ושהיה ..... קנב
תליוהו וזבין ..... קנג
משפט החרם ..... קנד
למנות את ישראל ..... קנה
נשיאת כפים בחו"ל ..... קנו
יום טוב שני ..... קנז
לשמה ע"י מכונה ..... קנח
חכם שאסר ..... קנט
פינוי קברים ..... קס
טרחא דציבורא ..... קסא
גורל בהלכה ..... קסב
חיוב מנהגים כנדר ..... קסג
ירושת הבת ..... קסד
שהחינו בין המצרים ..... קסה
לפנים משורת הדין ..... קסו
גניזה או מיחזור ..... קסז
הפקר בית דין ..... קסח
ביומו תתן שכרו ..... קסט
הסגת גבול ..... קע
כתיבת ספר תורה ..... קעא
אכילה לפני תקיעות ..... קעב
תשובה ..... קעג
מצטער בסוכה ..... קעד
זמן שמחתנו ..... קעה
מוריד הגשם ..... קעו
שונא מתנות יחיה ..... קעז
עוסק במצוה פטור ממצוה ..... קעח
ניתוחי מתים ..... קעט
דבר שלא בא לעולם ..... קפ
שביתת פועלים ..... קפא
חזקה שליח עושה שליחותו ..... קפב
ברכת הריח ..... קפג
מצוות לאו להנות ניתנו ..... קפד
נס וטבע - השווה והשונה ..... קפה
מותר השמן והפתילות ..... קפו
כבוד אב ואם ..... קפז
הצלת עוברים ..... קפח
קריאת התורה ..... קפט
הכנה משבת ליום חול ..... קצ

עולמות • לימוד בעיון

תכנית המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד מתוך דפי מקורות במגוון סוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים

לפיוט בהקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
לתרומות ולהנצחות, ניתן לפנות: 050-410-2399, info@olamot.net

פרטים נוספים באתר: www.olamot.net

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אלפי מנשה • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • גדרה • דימונה • חיפה • טלז סיטון • טלמון • יבנה • ירושלים • כפר סבא • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עינב • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • רמלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיסי צה"ל • תעשיה אוירית • אוניברסיטאות

בלטימור • הונג קונג • ונצואלה • יוהנסבורג • לונדון • לוס אנג'לס • לייקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיקו סיטי • ניו ג'רסי • ניו יורק • סאן פאולו • פרים • ציריך • שיקאגו